

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

Інститут філології й журналістики

Кафедра методики філологічних дисциплін і стилістики української мови

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему:

**СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ
ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ У МОВІ
СУЧАСНИХ МАС-МЕДІА**

Здобувача ступеня вищої освіти магістр
групи МУСПЗ

галузі знань 0203 Гуманітарні науки
спеціальності 8.02030301

Українська мова і література*

Кузьменко Аліни Сергіївни

Керівник: докт. філол. наук,
проф. **Завальнюк І. Я.**

Розширена шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка: ECTS _____

Голова комісії

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Члени комісії

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Вінниця – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Розділ 1 ЯВИЩЕ ОДНОСКЛАДНОСТІ В КОНТЕКСТІ	
ПАРАМЕТРІВ СФЕРИ МАС-МЕДІА	6
1.1 Односкладність як особливе явище українського синтаксису (методологічний аспект).....	6
1.2 Основні ознаки односкладності.....	8
1.2.1 Предикативність як вагома характеристика односкладного речення.....	13
1.2.2 Однорідність головних членів односкладних речень.....	16
1.3 Специфіка використання односкладних конструкцій у газетному тексті.....	19
1.4 Висновки до розділу 1.....	25
Розділ 2 ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОДНОСКЛАДНИХ	
РЕЧЕНЬ У МОВІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ	27
2.1 Стилiстична i синтаксична своєрiднiсть безособових речень.....	27
2.2 Синтаксична синонiмiя означено-особових конструкцiй.....	41
2.3 Неозначено-особовi речення у системi стилiстичних засобiв синтаксису	45
2.4 Особливостi використання узагальнено-особових структур.....	50
2.5 Семантико-стилiстична специфiка iнфiнiтивних речень.....	56
2.6 Стилiстичнi функцiї номiнатиvних речень.....	60
2.7 Висновки до роздiлу 2.....	69
ВИСНОВКИ	71
Список використаних джерел.....	75
Додатки.....	84

ВСТУП

Сфера мас-медіа вирізняється широким спектром відображення життєвих реалій, а тому активно використовує стилістичне багатство української мови. Велике значення для вираження інформації та стилістичного оформлення висловлення мають синтаксичні засоби, серед яких важливе місце посідають односкладні речення. Вони репрезентують гнучкість української мови, її здатність виражати найтонші значеннєві відтінки.

Дослідники неоднозначно трактують односкладні речення, проте це не зменшує вартості їхніх наукових пошуків. Цієї проблеми торкалися у своїх працях В. В. Бабайцева [4], С. П. Бевзенко [8], І. К. Білодід [9], В. М. Брицин [15; 16], П. С. Дудик [26], І. Я. Завальнюк [33; 34; 35; 36], Л. С. Каньоса [45], В. І. Кухарева [53], О. Д. Пономарів [62], І. І. Слинько [72], Г. М. Чирва [80], К. Ф. Шульжук [83], К. П. Югай [84] та ін.

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що всі попередні дослідження, присвячені односкладним реченням, презентували здебільшого структурно-семантичні аспекти цього неоднозначного явища українського синтаксису на матеріалі художніх текстів. Не дослідженим постає стилістичний аспект односкладних речень, уживаних у мові сучасної української преси.

Метою дипломної роботи є дослідження стилістичного потенціалу односкладних речень у мові друкованих засобів масової інформації, встановлення закономірностей їхнього поширення й особливостей уживання на шпальтах сучасних українських газет.

Відповідно до мети поставлено такі **завдання**:

- 1) дібрати односкладні речення з українських газет всеукраїнського та регіонального рівнів за період з 2015 по 2016 р.;
- 2) проаналізувати й скласифікувати обстежений матеріал;
- 3) опрацювати наукову літературу з обраної теми;

4) розглянути основні ознаки односкладності як особливого явища українського синтаксису та його реалізацію в газетному тексті;

5) з'ясувати стилістичну своєрідність і місце різновидів односкладних речень у стилістичній системі української мови;

6) дослідити способи реалізації певних прагматичних настанов автора за допомогою односкладних конструкцій;

7) здійснити статистичні підрахунки і побудувати діаграми, які демонструють співвідношення жанрів газетних статей і видів односкладних речень у них.

Об'єктом дослідження є прості односкладні речення, актуалізовані в мові сучасної української преси під впливом динаміки мовних змін і суспільних процесів.

Предметом дослідження є стилістичні параметри односкладних конструкцій, особливості їхнього функціонування у публіцистичному стилі.

Матеріалом для дослідження слугувала вибірка реченневих ілюстрацій з газет „Україна молода“, „Літературна Україна“, „Сільські вісті“, „Голос України“, „Молодіжна газета Вінниччини“ з січня 2015 до квітня 2016 року. Загалом картотека нараховує 800 позицій.

Методи дослідження. Основними методами дослідження були *описовий* і *метод спостереження*, якими послуговувалися для диференціації всіх структурно-семантичних різновидів односкладних речень. Окрім них, на різних етапах використано також методи *функціонального аналізу* (для визначення стилістичного навантаження синтаксичних одиниць) і *трансформаційного аналізу* (для перетворення окремих синтаксичних конструкцій, що уможливило диференціацію активних та рідковживаних їхніх компонентів), а також *метод кількісних підрахунків*.

Теоретичне значення виконаного дослідження полягає в тому, що

воно подає відомості та узагальнення про функціонування односкладних речень у мові сучасної української преси, що збагачує граматичну стилістику. Аналіз пропонує синтаксичних одиниць сприяє поглибленню теорії синтаксису та стилістики української літературної мови, а запропонована методологія дослідження синтаксичних процесів на основі прагматичної концепції слугуватиме підґрунтям для подальших граматичних і стилістичних студій.

Практична цінність дослідження. Матеріали роботи прислужаться у викладанні синтаксису, стилістики, культури мови, комунікативної лінгвістики, у читанні спецкурсів зі стилістичного синтаксису та дисциплін журналістського фаху, для написання посібників, курсових і дипломних робіт.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг роботи – 87 сторінок, основного тексту – 76 сторінок.

Розділ 1

ЯВИЩЕ ОДНОСКЛАДНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПАРАМЕТРІВ СФЕРИ МАС-МЕДІА

1.1 Односкладність як особливе явище українського синтаксису (методологічний аспект)

Здебільшого просте (у тому числі й односкладне) речення досліджують на чотирьох рівнях: власне семантичному, семантико-синтаксичному, формально-граматичному, комунікативному [19; 20; 83]. Семантика речення пояснює особливості його граматичної структури. Внаслідок цього виділяють логічну і синтаксичну семантику (перша є підґрунтям другої). Семантико-синтаксичний аспект описує процес перетворення логічного змісту думки в значення речення [51, с. 3].

У сучасній лінгвістиці існує два основних підходи до вивчення речення: конструктивний і комунікативний. Конструктивний підхід пояснює всі синтаксичні особливості, використовуючи формальний аналіз граматичної будови речення. Комунікативний аспект спрямований на дослідження різноманітних модифікацій речення у певних мовленнєвих ситуаціях [19, с. 102]. Варто зазначити, що комунікативна природа односкладних речень (зокрема і в українській мові) зумовлена психолінгвістичними й культурними особливостями етносу-носія [15, с. 81].

Це одна з причин того, що досліджувані речення належать до таких феноменів української мови, який дуже неоднозначно трактують різні дослідники. Саме тому аналіз цих синтаксичних одиниць сприятиме виробленню чіткіших критеріїв стосовно них. Крім того, пошук шляхів адекватного опису односкладних речень робить необхідним розгляд ряду методологічних питань. Чи є ці структури похідними утвореннями від двоскладних? Чи доцільно застосовувати до них спільний поняттєвий

апарат? Головною в сучасному мовознавстві залишається думка, висловлена в дослідженнях О. Мельничука: „Односкладні речення є спеціальною формальною категорією, яка з'явилась одночасно з категорією двоскладних речень у результаті розвитку формальної диференціації первісних граматично не оформлених речень“ [72, с. 23].

Цікавим з цієї точки зору є міркування Л. Скрипник: „Односкладні речення виникли і функціонують на основі переносних, метафоричних значень категорії особи, що можна вважати особливістю мислення людини; вони становлять своєрідну щодо структури і змісту категорію, яка властивими їй функціями вагомо розширює і доповнює виражальні можливості двоскладних речень. Справді, це явище синтаксису ще раз доводить багатство засобів мови, її здатність виражати найтонші смислові відтінки не тільки за допомогою лексичного і фразеологічного складу, а й через використання синтаксичних конструкцій“ [70, с. 46]. Це знову підтверджує важливість аналізу виражальних можливостей односкладних речень, оцінки їх комунікативної ролі, а не просто системно-описового підходу. Ще одним важливим аспектом є вивчення лінгвістичної природи цих синтаксичних одиниць.

Крім спектра власне граматичних питань, пов'язаних зі структурою і типологією речень, існують проблеми іншого плану. На сьогодні стрімко зростає інформаційний потік, розвиваються різні засоби комунікації, і перед лінгвістами постає актуальна проблема співвіднесення інформації і засобів мови. Ідеться, зрозуміло, не про аксіологічні аспекти інформації, не про такі її ознаки, як достовірність, новизна, а про граматичні основи її вираження. Важливою проблемою сучасної лінгвістики залишається також питання про співвідношення односкладних речень з відповідними логічними та психологічними категоріями судження.

Тривалий час вважалось, що односкладні конструкції є вторинними щодо двоскладних, похідними від них. З цього робили висновок: для

утворення одноядерної конструкції мовець відповідним чином змінює двокомпонентну побудову. Це твердження спростували подальші дослідження. Очевидно, що при такій трансформації речення мали б втрачати свою інформаційну повноту і частину свого стилістичного потенціалу, але односкладних структур це не стосується. Інформаційна завершеність чи незавершеність такого речення повністю залежить від наміру мовця. Пор.: *Від твору віє прагненням до оновлення світу, прагненням до заснування його на основі справедливості* (Літературна Україна, 13.01.2015, с.10) і *Треба суворості, витримки, праці* (Голос України, 24.06.2015, с.13). У першому реченні виокремлюють об'єкт і суб'єкт дії, у другому – свідомо уникнуто конкретизації змісту: *нам, йому, їй треба суворості, витримки, праці*. З огляду на це, деякі науковці припускають, що з семантико-синтаксичного погляду односкладні речення, за незначними винятками, не є власне однокомпонентними структурами [71, с. 356].

Як ми вже зазначали, паралель односкладність/двоскладність – проблема не лише граматична, а й лінгвофілософська, адже вона стосується природи людського спілкування і взаємозв'язку мови й мислення [16, с. 86]. Людина може реалізовувати свої наміри, вільно послуговуючись обома різновидами речень, але мова як продукт спілкування, на думку прибічників антропоцентричного підходу, в свою чергу впливає на семантику речення, корегує його логічну структуру, функції [16, с. 93]. Тому актуальним залишається дослідження особливостей функціонування таких конструкцій у різних сферах людської діяльності, а також у різних стилях української мови.

1.2. Основні ознаки односкладності

Вважають, що типова і звична форма речення – двоскладність [18, с. 12]. Проте все більше лінгвістів приходять до думки, що стилістична

своєрідність односкладних речень не може адекватно виражатися синтаксичною будовою двоскладного речення [23, с. 2], пор.: *Згадаймо недавню, ще свіжу, історію виборювання нашої незалежності* (Літературна Україна, 13.01.2015, с. 3) – *Ми згадаймо недавню, ще свіжу, історію виборювання нашої незалежності; Щира подяка за їх нележку, але благородну працю* (Голос України, 15.02.2016, с. 1) – **Висловлюється (оголошується) щира подяка за їх нележку, але благородну працю.** Специфіка структур односкладності полягає у „незвичності“, своєрідності передання думки й особливому граматичному значенні [24, с. 30]. Однією з питомих ознак цих синтаксичних одиниць є те, що вони, за відсутності окремого граматичного вираження для суб'єкта чи предиката, представлені лише одним складом (головним членом), який самотійно або з допомогою другорядних членів номінує предмет, явище, стан, дію і встановлює відношення до дійсності (тобто оформлює і предикативність, і модальність), використовуючи для цього граматичні форми слів та інтонаційні засоби [9, с. 3]. Напр.: *Підземна (неземна) кав'ярня без вікна* (Літературна Україна, 29.01.2015, с.1); *Нелегко не загартованим та романтичним тургенєвським дівчатам встояти перед такими спокусами...* (Молодіжна газета Вінниччини, 04.04.2016, с.7); *Цинізму дійсно немає меж* (Молодіжна газета Вінниччини, 04.04.2016, с.7); *То куди йдемо?* (Голос України, 05.05.2015, с.6). Як зазначав О.О. Шахматов, в односкладних реченнях поєднання суб'єкта і предиката знаходить собі відповідність в одному члені [80, с. 5], напр.: *Значить, мусимо боротись самі* (Літературна Україна, 29.01.2015, с. 1) – мусимо позначає **ми мусимо**; *Час розквіту егоцентризму та нігілізму* (Літературна Україна, 22.01.2015, с. 4) – (зараз) **є час розквіту егоцентризму та нігілізму.** Ця думка знаходить свій вияв і в такому твердженні: односкладне речення співвідносне із судженням, у яких один із членів не має словесного вираження [77, с. 11]. Цей „відсутній“ член не можна відновити в

„ославленому“ статусі ні за контекстом, ні із ситуації мовлення (у цьому просто немає потреби, крім випадків стилістичного експерименту, де таке відтворення є умовним). Безперечно, головний член – найсуттєвіший компонент односкладної побудови, багато лінгвістів наголошують на його важливості і виражальних здатностях [9; 77; 83]. Як зазначав І. К. Білодід, у головному члені речення найвиразніше проявляється різний характер реалізованої в односкладному реченні думки [9, с. 5]. Він підпорядковує собі всі інші члени, не залежить від жодного з них, для прикладу: *15 грудня 2015 року в місті Ніжині встановлено пам'ятник знаменитим ніжинським огіркам* (Голос України, 19.03.2016, с. 13) – саме головний член *встановлено*, виражений безособовою формою на *-но*, визначає характерні для цього речення ознаки. Водночас такі мовознавці, як В.М. Брицин, І.П. Жайворонок ацентують на „оточенні“ головного члена [15, с. 83] (детальніше погляди цих дослідників ми розглянемо нижче). Напр., у реченнях на зразок *Акцію приурочено до чергової річниці чорнобильської катастрофи* (Голос України, 17.05.2015, с.5); *Проект започатковано в червні 2009 року* (Голос України, 18.05.2015, с.6) привертають увагу не лише предикативні центри *приурочено*, *започатковано*, але й відповідні їм іменники у знахідному відмінку однини, які вказують, на який об'єкт спрямовано названу дію.

Односкладним реченням притаманно багато ознак, спільних з двоскладними конструкціями: синтаксична і логічна членованість, співвіднесеність із дійсністю, здатність виражати відносно закінчену думку [67, с. 16]. Для прикладу: *Почути б один одного...* (Молодіжна газета Вінниччини, 04.04.2015, с.6); *Тож давайте дбайливо ставитися до збереження родинних традицій, до створення в суспільстві атмосфери високої духовності і моральності, відповідального батьківства, зростання авторитету української родини* (Голос України, 18.05.2015, с.2).

Отже, односкладні речення – це тип простого речення, структурно-

предикативна основа якого ґрунтується на функціонуванні єдиного поширеного або не поширеного залежними компонентами головного члена, що виступає засобом вираження предикативності; для вияву повноти, своєрідності своєї синтаксичної будови й об'єктивно-суб'єктивного змісту ця структура не потребує доповнення другим головним членом речення [28, с. 70].

Крім цього терміна, існують інші назви подібних конструкцій. Деякі дослідники визначають їх як одночленні через наявність одного головного члена для нероздільного вираження суб'єкта, предиката й предикативних відношень [10, с. 45]. Під терміном „одноядерні“ об'єднують одиниці, частина яких односкладна тільки з формально-граматичного погляду, а з семантичного – двокомпонентна, бо містить суб'єкт і предикат [38, с. 13]. Це стосується речень на зразок *У народі прозвали це місце „бермудським трикутником“* (Голос України, 05.05.2015, с.4), де прийменниково-іменникова конструкція *у народі* імпліцитно містить у собі значення *ті, що належать до народу, люди; У мого тата – коханка. Що мені робити?* (Молодіжна газета Вінниччини, 04.04.2015, с.2) – частка *мені* вказує на особу-виконавця дії, пор. з *Що я повинна робити!*; *Немає єдності у вирішенні питань стратегії державного розвитку* (Молодіжна газета Вінниччини, 04.04.2015, с.6) – модальне дієслово *немає* позначає ознаку, певну властивість, а іменник *єдності* – те, чого ця характеристика торкається, і тому він належить до істотних компонентів речення.

Фрагмент односкладних структур в українському синтаксисі характеризується широтою синонімічних і транспозиційних відношень, напр.: *Пам'ятаю, як важко нам було під час війни. Ми розуміли: згайнуєш лантух зерна – не вистачить хліба солдатам... А тепер?* (Сільські вісті, 02.01.2016, с.24) – *Ми розуміли: згайнуємо лантух зерна – не вистачить хліба солдатам; Мама мене дуже любила, просто обожнювала. Втечеш, бувало, з хлопцями в футбол грати. А для неї –*

ціла **трагедія** (Україна молода, 05.02.2016, с.9) – **Втечу, бувало, з хлопцями в футбол gratis; Втечемо, бувало, з хлопцями в футбол gratis.**

У дослідженні використовуємо усталену в сучасному східнослов'янському мовознавстві класифікацію односкладних речень, за якою виділяють означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові, інфінітивні та номінативні речення [8; 26; 45; 46; 83]. Кожна група має специфічні стильові особливості, параметри використання. За кожним із різновидів односкладних речень у мові закріпились і своєрідні стилістичні функції.

Серед односкладних речень традиційно виділяють дієслівні, напр.: *Не дуріте народ, панове* (Сільські вісті, 06.06.2015, с.2); *Почуто голос селянина* (Сільські вісті, 06.02.2016, с.2) та іменні (називні, номінативні): *Наш куточок для синів і дочок* (Сільські вісті, 06.02.2016, с.4) тощо. Дієслівні речення різняться місцезнаходженням на осі „означеність-неозначеність“ і в свою чергу поділяються на особові і безособові [11, с. 1]. Особові структури створюються у певних контекстах на основі переносних метафоричних значень „семантичної особи“ і містять указівку на певну особу-суб'єкта дії [42, с. 106]. Напр.: *На зарплату не проживеш* (Голос України, 05.03.2016, с.4); *Не зізнаємося...* (Голос України, 05.03.2016, с.4); *Книги на полицях регулярно протирайте вологою ганчіркою чи губкою* (Голос України, 05.04.2016, с.4), *Не купуйте дешевих дверних замків, особливо китайського й турецького виробництва* (Голос України, 05.04.2016, с.4). Безособові речення цієї вказівки не мають зовсім, до них належать такі види односкладних речень, як власне безособові та інфінітивні [8, с. 45]. Наприклад: *Але не обійшлося без випробувань* (Молодіжна газета Вінниччини, 04.04.2015, с.1); *Хворих тим часом не стає менше* (Голос України, 19.02.2016, с.7); *Щоправда, можна нарватися на неприємності з боку конкурентів* (Голос України, 17.03.2016, с.8); *Над нашою кіномережею вчинено геноцид* (Голос

України, 17.03.2016, с.7); *Не заперечуючи необхідності такого „впровадження“, варто зробити декілька зауважень* (Голос України, 19.05.2015, с.3).

Як і двоскладні, односкладні речення бувають повні і неповні. Вже давно пройдений той етап наукового вивчення цього явища, коли односкладність ототожнювалася з неповнотою. Факт обов'язкового розрізнення цих двох понять закріпився як у науковій, так і в шкільній практиці.

Неповні односкладні речення характеризуються тим, що в них пропущено головний чи другорядний член речення, зрозумілий з контексту, змісту, побудови сусідніх речень, з ситуації або „підказуваний“, логіко-граматичною структурою, напр.: *Не торкатись до штори хвостом. Язиком – до сметани* (Літературна Україна, 22.01.2015, с.5) – перше речення повне; у другому головний член *торкатись* випущено, воно є неповним.

1.2.1. Предикативність як вагома характеристика односкладного речення

На думку представників семантичного синтаксису, саме предикативність і перетворює речення на засіб формування та повідомлення думки [2, с. 56]. Тому предикативність є важливою характеристикою кожного односкладного речення. Крім того, постає питання про співвіднесеність предикативності й інформативності. Природно припустити, що одиниця інформації реалізується саме в предикативній одиниці [5, с. 28]. Предикативний центр може виражатися у різних граматичних модифікаціях, напр.: *Зниклу 16- річну дівчину знайшли у Закарпатті* (Молодіжна газета Вінниччини, 04.04.2015, с.6), *Не дуже люблю такі тусовки* (Молодіжна газета Вінниччини, 04.04.2015, с.6), *Дуже багато звернень громад щодо сприяння в газифікації населених*

пунктів (Молодіжна газета Вінниччини, 04.04.2015, с.6). Це твердження надає поняттю „предикативність“ нового забарвлення, дозволяючи нам оцінювати не лише „класичні“ і загальноновизнані види предикативних одиниць, а й виділяти в структурі речення інші синтаксеми, наділені предикативністю. Як слушно зауважує Г. П. Дручиніна, дослідник В.В. Виноградов у свій час розглядав предикативність як граматико-семантичне значення певної одиниці синтаксичного рівня [25, с. 26]. Його визначення не суперечить класичному (предикативність – співвідношення змісту речення з реальністю), проте наголошує на семантичному показникові, а не лише на граматичних (часто навіть морфологічних) ознаках. За В. В. Виноградовим, предикативність як універсальна ознака синтаксичної одиниці визначає сутність речення. Однак у цій важливій синтаксичній категорії можна виділити значущі компоненти. Як зазначає Л. С. Каньоса, особливі синтаксичні підкатегорії (модальність, темпоральність, персональність), виражені в певній системі за допомогою відповідних засобів, створюють предикативність конкретного речення [45, с. 7].

В односкладних реченнях носієм предикативності традиційно вважають головний член. Проте існує думка, що предикативність досліджуваних конструкцій може виявлятися різними способами, наприклад, через утвердження зв'язку між явищем і його буттям у момент мовлення [37, с. 86].

За І. Р. Вихованцем, головний член не передбачає взаємопов'язаного з ним іншого, тому його називають недиференційованим [19, с. 103]. Але внутрішній змістовий образ багатьох односкладних конструкцій зумовлює їхню потенційну двоскладність. У сучасному мовознавстві існує думка, що деяким видам односкладних речень властивий зв'язок з імпліцитним суб'єктом, для якого теж характерна предикативність. Напр.: *У Марокко відзначили третю річницю терактів у Касабланці* (Голос України,

19.02.2016, с.5) – пор. з реченням *Ті, що мешкають у Марокко, відзначили третю річницю терактів у Касабланці; Команду списали на берег* (Голос України, 04.02.2016, с.4) – пор. з *Команда списана на берег*, адже в неозначено-особових реченнях акцентується не виконавець, а власне дія; через важливість для змісту речення колишній об'єкт (*команда*) набуває рангу вторинного „виконавця“; *А їх не звинуватиш у схильності до радянських традицій* (Голос України, 18.02.2016, с.8) – реченню властивий узагальнений суб'єкт з відтінком звертання, апеляції; *Це їм довелося працювати інженерами, керівниками господарських підрозділів, установ та організацій – відбудовувати економіку* (Голос України, 19.01.2016, с.3). – у реченні вказується, кого стосується позначуваний стан. У реченні *Спасіння треба розуміти як подолання в нас, людях, гріховних нахилів, як наше очищення до стану святості і як перемогу життя над смертю* (Літературна Україна, 29.01.2015, с.1) компоненти *в нас*, *наше* підкреслюють і позначають, хоч і непрямо, про кого йдеться, кому саме *треба розуміти*, до кого звертається мовець.

Отже, з семантико-синтаксичного погляду односкладні речення, за деяким винятком, не є однокомпонентними структурами [71, с. 103]. Якщо відмовитись від традиційних уявлень про підмето-присудкову двоскладність, двокомпонентність деяких односкладних речень очевидна: *Насамперед, вам потрібно відвідати ветеринарного лікаря* (Голос України, 05.05.2015, с.14) – *вам* позначає особу, якої стосується дія, і є другим компонентом поряд з *потрібно відвідати*. Саме тому Т. Я. Шабаліна вважала, що предикативні відношення спостерігаються не лише в підмето-присудкових конструкціях [82, с. 9]. Як же тоді схарактеризувати зв'язок між предикатом та імпліцитно вираженим неозначеним або узагальненим суб'єктним членом? Категорії, характерні для двоскладних речень, у цьому разі дезактуалізовані. Водночас деякі одиниці з оточення головного члена односкладної структури справді здатні

набувати особливого значення і ставати настільки важливими для семантики речення і називання суб'єкта та об'єкта дії, що набувають властивостей предикативно характеризуваної одиниці. Це означає необхідність пошуку нових актуалізованих предикативних зв'язків [16, с 95]. Такі думки знайшли своє відображення у поглядах деяких дослідників [38; 39; 45], а також у поняттях „напівпредикативність“, „поліпредикативність“.

Отже, в основі поділу речень на двоскладні й односкладні – спосіб вираження співвіднесення їхнього змісту з дійсністю (предикативності). У двоскладному реченні конкретна віднесеність змісту до дійсності виражається вербалізованим присудком (його способовими і часовими формами). В односкладному реченні предикативність втілюється у головному члені, який сам по собі може формувати відносно закінчену думку-судження [80, с. 33]. Вона може складатися з вербалізованого предиката і невербалізованого суб'єкта (предмета думки і сприймання), що усвідомлюється (мислиться) неозначено, дуже загально або й зовсім не уявляється в ролі виконувача дії, а тільки у вигляді певного чуттєвого образу, який сформувався під впливом конкретних вражень від співвідносних фактів у навколишній дійсності. Якщо ж цей суб'єкт отримує статус певного словесного вираження, але не вписується в стандартну схему підмет-присудок, це ще не дає підстав для того, щоб не вважати його предикативною одиницею.

1.2.2. Однорідність головних членів односкладних речень

У мовознавстві існують дві протилежні думки стосовно однорідності головних членів односкладних речень. Прибічники першої не визнають за головним членом здатності утворювати однорідні відношення. Друга думка найчіткіше викладена в працях Є. М. Галкіної-Федорук: „В особових односкладних реченнях головні члени однорідні тоді, коли

стосуються однієї особи. У безособових (у тому числі номінативних) реченнях головні члени вважаються однорідними, якщо їх об'єднує спільний другорядний член, зв'язка або підрядне речення“ [22, с. 46].

Питання однорідності в безособових реченнях є дискусійним. Якщо провести аналогію з двоскладним реченням, то однорідність присудків визначається відносно підмета (одного з головних, а не другорядних членів речення). Водночас другорядні головні члени можуть набувати особливої ваги, виражаючи, кого саме стосується дія чи хто є її суб'єктом, і тільки в цьому значенні вони можуть визначати чи заперечувати однорідність, напр.: *Тому Мелісу забрали з сім'ї і відправили... у лікарню для людей з розумовими відхиленнями* (Молодіжна газета Вінниччини, 04.04.2015, с.2) – для двох дієслів можемо відновити спільну особу-виконавця дії, крім того в реченні є важливий спільний додатковий член, який указує на об'єкт дії.

У безособових реченнях дуже складно підставити або домислити другий головний член – особу, виконавця дії, але принаймні можна зробити спробу логічного відновлення і з'ясувати, чи одному суб'єкту належать виконувані дії. Крім того, варто зважати на семантику дієслів і можливість спільного суб'єкта. Напр.: *У футболі **треба забивати голи і бажано не пропускати їх у свої ворота. Так само і в житті*** (Літературна Україна, 22.01.2015, с.3) – в обох частинах виконавцем дій можна вважати тих самих осіб (гравців, футболістів); *У штаті Нью-Гемпшир уже **пошкоджено, зруйновано чи затоплено майже 600 доріг*** (Голос України, 18.05.2015, с.5) – як і в першому випадку, дію можна „приписати“ одному виконавцеві (стихійному лиху, ураганові тощо). В інфінітивних реченнях потрібно звертати увагу на давальний відмінок, що часто сигналізує про суб'єкт чи об'єкт: *До того ж скляну пляшку ні тобі швидко **знищити, ні приховати*** (Голос України, 18.02.2016, с.8); *А поки що... **Говорити про вступ, і тим більше озвучувати можливі дати приєднання ?*** (Голос України, 17.02.2016, с.7). Отже, основний критерій для визначення

однорідності безособових речень – логіко-семантичний. Цей критерій зручно застосовувати і до особових речень: *То що, українні, прикинемось дурникам чи залишимося наперекір всьому мудримми? Думаймо, братове! Думаймо* (Літературна Україна, 29.01.2015, с.3); *То як, мої дорогі співвітчизники, святкуватимемо й надалі чи рятуватимемося?* (Голос України, 14.02.2016, с.3); *Згадує, як до травня 1944 року він з родиною жив у селі Озен-Баши. Як їх усіх, б'ючи прикладами у спину, заштовхали до товарних вагонів і вивезли у середню Азію* (Голос України, 18.05.2016, с.4); *Часто зустрічаємось, п'ємо каву, ходимо на покази дизайнерів та просто спілкуємось* (Молодіжна газета Вінниччини, 04.02.2016, с.5) – головні члени цих речень однорідні, на що вказує спільний виконавець та однакова спрямованість дії.

У номінативних реченнях кожен номінатив становить окреме уявлення, виражає певне явище, тому такі конструкції рідко бувають однорідними. Номінативні речення відображаються у свідомості як однорідні, коли поєднуються неповторюваним сполучником і сприймаються як одне ціле, пор.: *Літо і канікули* (Голос України, 18.01.2016, с.3) – однорідна конструкція; *Ти згадував про Качуровського-медієвіста. Отут він розкрився просто блискуче. Жанри літератур християнської доби, видіння як характерний жанр Середньовіччя, „Беоульф“ та героїчні кантілени, „Пісня про Сіда“ й „Сім інфантів із Ляри“, житійна, марійська та релігійно-містична поезія* (Літературна Україна, 29.01.2015, с.7) – конструкція містить однорідні („Беоульф“ та героїчні кантілени, „Пісня про Сіда“ й „Сім інфантів із Ляри“) та неоднорідні елементи, які сукупно входять до складу складного безсполучникового речення.

Логіко-семантичний критерій, що враховує характер явищ, їх одноплановість, підпорядкування дій одному суб'єкту, не є власне граматичним, тому не виключає суб'єктивних моментів.

1.3. Специфіка використання односкладних конструкцій у газетному тексті

У синтаксичній системі типів простого речення односкладні конструкції становлять своєрідну щодо структури і змісту синтаксичну категорію, яка своїми різновидами, функціональними виявами істотно розширює виражальні можливості всієї системи [77, с. 3]. До того ж, вони репрезентують гнучкість мови, її здатність слугувати синтаксичним засобом створення розгорнутих, різноаспектних, різноскерованих висловлень [26, с. 233] та стилістичним засобом вираження найтонших значенневих відтінків.

За спостереженнями В. І. Кухаревої, односкладність як комунікативно й когнітивно релевантне синтаксичне явище української мови досить своєрідно виявляє себе в різних стилях [53, с. 3]. Не є винятком і газетна мова – різновид мови публіцистичного стилю, у якому автори матеріалів (журналісти чи дописувачі) майстерно використовують односкладні конструкції задля успішного сприйняття їх читачами та досягнення поставлених завдань.

Газета – найбільш масовий засіб інформації в сучасному суспільстві. Вона знайомить читачів з актуальними подіями, що відбуваються в світі, сприяє пізнанню навколишньої дійсності. Міра індивідуальної своєрідності різних стилів мови неоднакова. В таких різновидах писемного мовного спілкування як інформаційне повідомлення в газеті, передовиця, інтерв'ю, допис, фейлетон тощо, індивідуальне зазвичай відступає перед стандартом, типовою нормою чи основною тенденцією узвичаєної, усталеної форми словесного викладу.

Односкладним реченням властива стилістична своєрідність, що повною мірою виражається в різних стилях і сферах мовленнєвої діяльності, зокрема в мас-медіа. Це одна з причин частотного використання односкладних речень у сфері масової інформації, бо вони

відповідають основним вимогам, що висуваються до засобів інформативного стилю завдяки властивій їм здатності узагальнювати, знеособлювати. Пор.: *Але дозволимо собі засумніватися у справедливості такої тези* (Літературна Україна, 23.12.2015, с.5); *Про що ж тоді сперечатися?* (Україна молода, 07.08.2015, с.4). Подані приклади демонструють бажання автора не протиставити себе читачу, а об'єднатися з ним, залучити до спільної діяльності, тоді як речення **Вибачайте за докір. Залишаюся з пошаною** (Літературна Україна, 23.02.2016, с.19) є зразками етикетних схем, де увиразнена апеляція до особи адресата чи адресанта є недоречним. Водночас деякі випадки вживання, навпаки, можуть свідчити про особливе, авторське використання таких структур. Напр.: *Прекрасні слова, глибокі слова, правдиві...*(Сільські вісті, 03.10.2015, с.21); *З Ліни Костенко: „Цінує розум вигуки прогресу, душа скарби прадавні береже“*. **Прямий перегук, значуща одностайність** (Літературна Україна, 18.12.2015, с.27); *Цілком згоден. Єдине застереження. Не робімо комплімент Белінському, ставлячи його в такий ряд* (Літературна Україна, 18.12.2015, с.17). Ці речення можна трансформувати в більш стандартні і „знайомі“ форми, пор.: *Це прекрасні, глибокі, правдиві слова; Хочу звернути вашу увагу на значущу одностайність, прямий перегук автора з виразом Ліни Костенко: „Цінує розум вигуки прогресу, душа скарби прадавні береже“; Я цілком з вами погоджуюсь, але маю єдине застереження: не робімо комплімент Белінському, ставлячи його в такий ряд.*

Газетна мова характеризується передусім одночасною і рівноправною орієнтацією на експресію і стандарт, що зумовлюється основними функціями такого тексту – інформації, впливу й оцінки. Крім того, важлива й прагматична орієнтація: газетний текст є інформацією із запрограмованою установкою в певному напрямку. Реакція читача для журналіста – це кінцева ціль комунікації, вона свідомо запрограмована, і

всі синтаксичні засоби підпорядковують для реалізації цієї мети. Якщо лексичні і фонетичні засоби безпосередньо впливають на свідомість читача, формують у його уяві відповідні образи, асоціації, то синтаксичні засоби часто непомітні для реципієнта і впливають на нього мимовільно, поза його бажанням. Синтаксичний склад мас-медійної одиниці є водночас і базою для запрограмованого впливу, і рівнозначним фрагментом відносно всієї сукупності стилістичних засобів газетної мови. Кількість варіантів прагматичних установок доволі різноманітна (більшість із них зменшує значення інформаційної функції, функцій впливу й оцінки). Подамо деякі з них:

- привернути увагу, виділити щось, напр.: *На чемпіонатах світу слабких команд не буває* (Голос України, 19.02.2016, с.6);

- прямо вказати, як потрібно розуміти певне явище, як діяти, напр.: *Треба суворості, витримки, праці. Думання й думання. Залучення до владотворення кращих людей з інших прогресивних партій, всього народу. Сіяти й просівати свої думки, оточення, ставити людей на чільні посади не з особистих міркувань, дружби чи зобов'язань* (Літературна Україна, 13.01.2015, с.5);

- рекомендувати щось як правдиве чи неправдиве: *Але дозволимо собі засумніватися у справедливості такої тези* (Літературна Україна, 21.03.2016, с.4);

- надати „свободу“ вибору і водночас непомітно підказати, що потрібно обрати: *То що, українці, прикинемося дурниками чи залишимося наперекір всьому мудримми? Думаймо, братове! Думаймо!* (Літературна Україна, 21.02.2016, с.3);

- створити умови для об'єктивності і цим прихилити до себе адресата: *Але як можна було закривати очі на горе і муки людей? Скільки було невиліковано хворих!* (Голос України, 19.01.2016, с.13);

- залучити читача до своїх роздумів і запропонувати потрібні

висновки, які він начебто зробить сам: *Як можна уславити крону, затоптуючи коріння?! (Літературна Україна, 21.02.2016, с.6);*

- спеціально збільшити чи зменшити значення певного факту: *Не бійтесь народжувати!* (Голос України, 18.03.2015, с.17); *Тож давайте дбайливо ставитися до збереження родинних традицій, до створення в суспільстві атмосфери великої духовності і моральності, відповідального батьківства, зростання авторитету української родини* (Голос України, 18.03.2016, с.17);

- посягти сумнів: *Про що ж тоді сперечатися?* (Голос України, 19.03.2015, с.5); *А на проект бюджетної резолюції можна дивитися*

по-різному (Голос України, 20.05.2015, с.5); *Ніби ніяких запитань не виникає* (Голос України, 18.02.2016, с.9).

Подані приклади засвідчують, що речення можуть надзвичайно майстерно використовуватися для відображення широкого діапазону установок (часто навіть полярних: сумніву, впевненості, об'єктивності, суб'єктивності).

Інформаційна функція реалізується різними засобами. Застосування односкладних речень як інструменту для оперування часто зумовлюють загальні закономірності сприйняття, адже їхнє недооцінювання може призвести до труднощів в усвідомленні інформації, недовіри до неї. Важлива ознака сприйняття інформації при читанні газетного тексту – прагнення до певності, зрозумілості, чіткості. Якщо ця потреба не задовільняється, то психологічні механізми сприйняття свідомо чи несвідомо намагаються компенсувати недоліки, домислити те, чого не пояснив автор (явище когнітивного дисонансу). В односкладних реченнях це явище теж реалізує себе повною мірою, адже інформаційна насиченість цих синтаксичних одиниць буває нижчою порівняно з двоскладними структурами; і в читача може виникнути бажання відновити, конкретизувати другий компонент односкладного речення (суб'єкт в

особових конструкціях чи дію в номінативних). Коли речення свідомо будують так, щоб вони викликали відчуття дискомфорту, нечіткості, то можна говорити про маніпуляції людською свідомістю за допомогою відповідного розставлення акцентів. Напр.: *У Міністерстві культури та туризму, кажуть музейники, **переймаються** більше туризмом, аніж культурою* (Голос України, 18.03.2016, с.3) – виразно негативний аспект переваги туризму, хоч це явище можна було б вважати і позитивним, крім того, вжито приховану іронію; *Це зроблено, за словами співрозмовника, в інтересах хворих* (Голос України, 19.05.2015, с.7) – фраза „за словами співрозмовника“ введена в речення так, що викликає сумнів, бо автор до твердження не приєднується; *Чомусь у глибині лісу **не встановлено** контейнерів для сміття* (Голос України, 16.03.2016, с.6) – у реченні спеціально немає вказівки на особу, однак читач легко відтворить думку журналіста, відчує відтінок негативної оцінки, пор.: *Організація, відповідальна за цю ділянку лісу, не встановила контейнерів для сміття, і це шкодить лісу, екології, незручно, безвідповідально...* Це речення демонструє контраст між нейтральністю, відтінком об’єктивності у побудові і негативними асоціаціями, яке воно викликає.

Отже, готовність виокремити з інформації певний зміст і сформулювати судження залежить не лише від конкретної установки, але й від форми побудови (структури) речення. Односкладні речення як варіант цієї структури наділені окремим (і при цьому досить різноманітним) діапазоном функцій і відтінків, є одними з поширених інструментів мови газет.

Характерною особливістю стилю мас-медіа є мінімально виражений суб’єктивний момент, що спричинено комунікативною природою і контекстним наповненням матеріалів публіцистичного стилю. Газетному тексту властива чітко виражена переконувальна скерованість, тенденція до широких узагальнень. Особисто зорієнтовані і суб’єктивно

трансформовані формули на зразок *я думаю, на мою думку, ми вважаємо* у цій сфері – рідкісне явище. Якщо проаналізувати ці характеристики, стає зрозумілою частота вживання односкладних речень у всіх видах газетних статей.

Коли потрібно скористатися оцінними синтаксичними структурами, які є важливим і необхідним компонентом будь-якого газетного повідомлення, вибирають передусім односкладні конструкції, і причини цього зрозумілі. Однак і такі, позбавлені „моралізаторства“, оцінні судження, на думку І. К. Білодіда, зазвичай, зазнають узагальнено-образної метафоризації [9, с. 8].

Продуктивними у сфері масової інформації є структури зі значенням повинності, необхідності тощо. Це автоматично засвідчує активізацію в цій галузі безособових конструкцій.

Часто мова газет комбінує декілька стилістично-синтаксичних прийомів. Трапляються випадки поєднання односкладних речень з іншими синтаксичними фігурами. Найчастіше спостерігається вживання односкладних речень з синтаксичними повтореннями (синтаксичною конвергенцією), напр.: *Катю Пушкарьову – героїню телесеріалу – знають всі. А от про Таню Пушкарьову знають лише в її рідному селі – Бутовій Долині Великобагачанського району на Полтавщині* (Голос України, 19.02.2015, с.4). Неозначеність у цих реченнях поєднують з категорією інтенсивності, яка досягається в результаті нашарування змісту.

Сфера суспільно-масової інформації певною мірою окреслює, обмежує засоби зображення, але в своїй багатоплановості (про все навколишнє життя) близька до художньої літератури, лише їй програє широтою і різноманітністю застосування односкладних речень, увиразнюючи цим такі їхні властивості, як інформативність, лаконізм, динаміка, чіткість вислову, мінімум „описовості“ [53, с. 6]. Саме тому односкладність – синтаксичне явище, яке перебуває в центрі уваги

лінгвістів. У сучасному мовознавстві зазнають нового осмислення такі категорії, як функції односкладних речень, прийоми їхньої композиції в тексті, добір у конкретних ситуаціях спілкування. Односкладні конструкції своєрідно виявляють себе в різних газетних жанрах, виконуючи особливу функцію, – максимально об'єктивного відображення навколишньої дійсності. Специфіка використання односкладних речень у сфері мас-медіа засвідчує виразний національний спосіб формування і висловлення думки синтаксичними засобами.

Засобам масової інформації аж ніяк не можна приписати цілковиту нейтральність і відсутність емоційності, однак досягається це особливими засобами. Констатаційна, інформативна, оцінна, запитальна побудова „укомплектується“ незвичайними з погляду комунікативних завдань засобами виразності. Саме тому детальний розгляд різноманітних стилістичних відтінків і семантичних особливостей односкладних речень дає змогу найповніше з'ясувати глибину їхнього потенціалу в нестандартній площині сфери мас-медіа.

Важливою ознакою газетного стилю є його жанри: передова, репортаж, інтерв'ю, допис, нарис, фейлетон, памфлет. Газети різняться за частотністю їхнього використання. У „Сільських вістях“ найпоширенішим жанром є допис (74,3 %), інші жанри – менш активні: нарис (17,1 %), передова (2,9%), фейлетон (2,4%), репортаж (2,1%), памфлет (0,4 %), інтерв'ю (0,5 %). Для „України молоді“ ці показники такі: передова (3,6 %), репортаж (16,7 %), інтерв'ю (13,9 %), допис (50,1 %), нарис (11,1 %), фейлетон (3,6 %), памфлет (1 %) (див. додаток 1).

1.4 Висновки до розділу 1

Односкладні речення належать до таких феноменів української мови, який дуже неоднозначно трактують різні дослідники. Найпоширенішою є думка про те, що цей реченнєвий тип – спеціальна формальна категорія,

яка з'явилась одночасно з категорією двоскладних речень у результаті розвитку формальної диференціації первісних граматично не оформлених речень.

Однією з основних ознак цих синтаксичних одиниць є те, що вони представлені лише одним складом (головним членом), який самостійно або за допомогою другорядних членів номінує предмет, явище, стан, дію і встановлює відношення до дійсності, використовуючи для цього граматичні форми слів та інтонаційні засоби.

У дослідженні використано усталену в сучасному українському мовознавстві класифікацію односкладних речень, за якою виділяють означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові, інфінітивні та номінативні речення.

Важливою характеристикою кожного односкладного речення є предикативність. Одиниця інформації також реалізується в предикативній одиниці, вираженій різними граматичними модифікаціями.

Дослідження односкладних структур у газетній мові набуває актуальності на сучасному етапі розвитку мови й лінгвістичної науки загалом, коли увагу мовознавців переорієнтовано з вивчення проблем пасивного синтаксису на активний, динамічний. У контексті згаданої динаміки перебуває й стилістичний потенціал односкладних структур, уживаних в українських газетних текстах початку ХХІ ст.

Функціонально-стилістичний аналіз згаданих конструкцій, спостереження за їхньою кількісною реалізацією в мові сучасних національних газет дасть змогу з'ясувати способи вираження стильових рис публіцистичної мови кожним із функціонально-синтаксичних різновидів односкладних речень.

Розділ 2

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ У МОВІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

2.1. Стилiстична i синтаксична своєрiднiсть безособових речень

Ці речення є найуживанішими в українській газетній мові початку ХХІ ст., що природно, оскільки їм властива важлива для публіцистики здатність знеособлювати, узагальнювати, яка демонструє виразний національний спосіб формування і висловлення думки синтаксичними засобами.

Обсяг поняття „безособові речення“ в лінгвістиці витлумачують неоднаково, що залежить від морфологічної форми головного члена цього односкладного речення. Дослідники [51, с.90–98; 26, с.244–254; 17, с.348–350; 20, с.98–100] одностайні в тому, що зараховують до безособових речень ті, у яких головний член виражений: а) безособовим дієсловом; б) особовим дієсловом у безособовому значенні; в) предикативними формами на *-но*, *-то*, щоправда, ці форми термінологічно називають по-різному: предикативною віддієприкметниковою формою на *-но*, *-то* [20, с.99], незмінною предикативною формою на *-но*, *-то* [26, с.251, 540, с.123], безособовою дієслівною формою на *-но*, *-то* [17, с.349], коротким пасивним дієприкметником із суфіксами *-н*, *-ен*, *-т* [51, с.93], коротким пасивним дієприкметником у формі минулого часу середнього роду (безособовій формі) [84, с.8] тощо. З приводу інших морфологічних одиниць, уживаних для вираження головного члена безособового речення, передусім прислівників та інфінітивів, думки мовознавців не збігаються. Одні зараховують до них і слова категорії стану [26, с.251, 201, с.221] або прислівники та предикативні слова на зразок *грих*, *біда*... [83, с.125]. Інші, зокрема І. Р. Вихованець, кваліфікує цей спосіб вираження головного члена односкладного речення як складений, суть якого полягає в поєднанні

предикативного прислівника та дієслівної зв'язки, й іменує такий різновид речень „односкладними прислівниковими реченнями“ [20, с.100].

Дискусійним є також питання про віднесення аналітичної форми вираження головного члена, утвореної з інфінітива, що означає дію або стан, та допоміжного модального слова на зразок *варто, можна, потрібно, треба* зі зв'язкою *бути* у відповідній формі. Традиційно цю аналітичну форму вважають формою вираження головного члена безособового речення [51, с.92; 26, с.246; 83, с.121–122]. І. Р. Вихованець кваліфікує її як форму вираження головного члена односкладного інфінітивного речення, а сполуку інфінітива безособових (одноособових) дієслів та допоміжного фазового (рідше модального) дієслова – як форму експлікації головного члена односкладного безособового речення [20, с.99].

У пропонованому дослідженні дотримуємося традиційного розмежування безособових й інфінітивних речень і зараховуємо всі аналітичні форми головного члена з інфінітивним компонентом та іншим (фазовим, модальним) дієсловом чи модальним словом до безособових односкладних речень, не розмежовуючи й семантику інфінітива (безособовість чи повнозначність).

Як відомо, головний член безособових речень „означає дію або стан, що мисляться як незалежні від будь-якого витворювача дії чи носія стану“ [26, с.244]. Самі ж безособові речення спрямовують увагу читача на об'єкт або дію, виражаючи некатегоричність викладу: *У першій кімнаті музею зібрано історико-краєзнавчі та етнографічні матеріали, відведено куточок для книгозбірні* (Культура і життя, 01.01.2016, с.2); *Вашого листа щодо сприяння у відновленні моста, зруйнованого паводком, розглянуто* (Сільські вісті, 06.07.2015, с.2). Специфічно, що в газетній мові предикативний зміст таких речень співвідносять водночас із „дійсністю загалом“ і „дійсністю мовця“ („тут“ і „тепер“), тому набуття значення локально обмеженого процесу є для них типовим.

Головний член безособових речень позначає дії або стани, які не мають виконавця чи носія або реалізуються незалежно від них. Отже, вони увиразнюють стихійність, невимушеність дії. Ознака, яка в них виражається, найчастіше є результатом дії неозначеної сукупності стихійних сил чи об'єктивних обставин, напр.: *Вашого листа щодо сприяння у відновленні моста, зруйнованого паводком, розглянуто* (Сільські вісті, 06.07.2015, с.2); *Богдан Залізняк – у розквіті свого людинознавчого таланту. І хай щастить йому й надалі на цьому шляху* (Літературна Україна, 21.02.2016, с.6). За О. Д. Пономаревим, безособові речення – це ті, в яких наголошується на результаті дії, на незалежності певного стану, в якому перебуває людина, від її волі, на об'єктивності природних процесів [62, с. 23], напр.: *А минулого літа мені пощастило лікуватися в санаторії Євпаторії* (Голос України, 09.02.2016, с.1). Вони допомагають відтворити фрагмент дійсності, буття, який важко зобразити іншими засобами синтаксису, що дуже важливо для сфери масової інформації. Для них вважається типовим значення „локально обмеженого процесу або стану“ [13, с. 3]. Значення таких речень продиктоване тим, що їхній предикативний зміст співвідноситься одночасно з „дійсністю взагалі“ і дійсністю мовця („тут“ і „тепер“).

Виділяють такі основні семантичні групи безособових речень:

- про певні явища природи (стан навколишнього середовища), напр.: *Учора на кілька градусів похолоднішало* (Голос України, 09.02.2016, с.5) – такі речення часто використовують для прогнозів погоди;

- про фізичний чи психічний стан людини, який не залежить від її волі, напр.: *Тоді, після війни та страшної засухи у східних областях, було голодно* (Голос України, 09.02.2015, с.11); *Сумно було слухати й читати про всі перипетії навколо створення парламентської коаліції* (Сільські вісті, 06.07.2015, с.2); *Неможливо без усмішки читати листи деяких авторів.* (Сільські вісті, 06.07.2015, с.3); *Хочеться побачитись,*

поспілкуватись (Сільські вісті, 06.07.2015, с.2); *Але все ж приємно хоч так бути у центрі уваги* (Літературна Україна, 21.09.2015, с.5);

- про незалежну від волі людини наявність чи відсутність чого-небудь, напр.: *Завершується 15-денний термін внесення Президентом до парламенту подання на Прем'єр-міністра. Невже у глави держави немає вибору?* (Україна молода, 29.02.2015, с.6); *Жодного з прізвищ, названих депутатом, під цим, вибачте, „Зверненням“ не виявилось* (Літературна Україна, 21.09.2015, с.3); *Нічого зразково-американського, в дусі Карнегі, „намальованого на шматку старого полотна“, нема в його заводному оптимізмі* (Україна молода, 29.02.2016, с.8); *Тому, на мій погляд, зараз не є важливим – у відставці уряд чи ні. Його нема! Він заявив, що повноваження припинено, а інший не сформовано* (Україна молода, 29.03.2016, с.6); *Мені можуть заперечити. Мовляв, чого, чого, а гумору в нас вистачає* (Літературна Україна, 21.01.2016, с.4).

Особливістю газетної мови є те, що синтаксичні одиниці останньої семантичної групи трапляються значно частіше за усі інші, що істотно відрізняє газетний текст від художнього, де речення на позначення психічного чи фізичного стану людини переважають. Головний член останнього типу речень може виражатися різними видами дієслів, зокрема безособовими, які позначають природні явища, фізичні й психічні стани істоти, наявність чи відсутність чогось, дії невизначених сил чи обставин. Це первинні безособові дієслова, кількість яких обмежена. Такі речення майже не характерні для мови мас-медіа. Вторинні безособові дієслова активно творяться від особових за допомогою частки *-ся* й означають стан, настрій, конкретні дії особи чи групи осіб, що подаються як мимовільний факт; необхідність виконати дію, напр.: *Очевидно, що через усю Конституцію йдеться про консенсус у суспільстві, між Президентом і ВР* (Україна молода, 29.07.2015, с.8). Специфічною рисою усіх таких дієслів є те, що вони не можуть співіснувати з підметом. Це виразно відрізняє їх від

особових дієслів, що в певних випадках можуть виконувати функції безособових, часто зазнаючи при цьому семантичних змін: *Прямої відповіді на це запитання не пролунало* (Голос України, 17.04.2016, с.2). При введенні в безособове речення фазового дієслова предикат отримує додаткові властивості: він виражає стан як процесуальну і змінну ознаку, фіксує її на певному етапі розгортання.

Безособові речення з головним членом, який виражається дієслівною формою минулого часу, є відгомонам давніх вірувань у надприродну силу. Спочатку такі речення були двоскладні з персоніфікованим змістом, де підметом виступали компоненти *лихо, біс, дідько, чорт* (персоніфікований злий дух). Водночас страх накликати злу силу породжує речення, у яких ці слова замінюються стилізованим синонімом *воно, щось*. Поступово мова утворює синтаксичні одиниці з імпліцитним підметом. Трапляються випадки незгадування і добрих сил.

Отже, відбуваються два майже одночасні процеси. Перший пов'язаний з евфемізацією, яка сприяє збереженню синтаксичної двоскладності. З іншого боку, поступово всі явища, що лякають людину, стають імпліцитними, нульовими. Це поширювалось на хворобу, смерть, ворожбитство, руйнівні сили природи – на все, чому людина не могла протистояти, що її лякало, чого вона не могла собі пояснити [27, с. 238]. Схема „не позначаю те, що не можу пояснити“ залишається в деякій мірі актуальною і для сучасного мовця, і реципієнта. Такі речення стали типовими односкладними конструкціями, хоч у газетно-публіцистичній статті мовець (журналіст) рідко увиразнює їхнє етнологічне забарвлення. Однак ці структури ще зберігають особливі форми вираження думки, не властиві іншим синтаксичним одиницям, й інколи трапляються в газетній мові, напр.: *На щастя, так і сталося* (Голос України, 19.05.2015, с.8), пор. з *Так воно і сталося*, „втрачений“ підмет тут мав би означати „подія“, „гарне явище“; *Та замарно, вже відбулося* (Літературна Україна,

29.01.2015, с.8) – *Воно* [негативне явище – А.К.] *вже відбулося; Але не вдалося* (Голос України, 19.03.2016, с.13) – *Воно* [щось задумане, про що мріяли, потайне – А.К.] *не вдалося; Щось не вдалося; Як на мене, давно на часі* (Голос України, 16.02.2016, с.3).

Крім того, головний член безособового речення може виражатися різноманітними безособово-предикативними словами прислівникового, іменникового та інфінітивного походження (*страх, жаль, сором, шкода, гріх, охота, гріх, час, пора, чути, знати*), а також модальними, заперечними та безособовими формами на *-но, -то*: *До речі, з економічної точки зору Державну податкову службу було б доцільно включити в коло реєстраторів застав рухомого майна, з метою набуття права реєстрації податкових застав у Державному реєстрі* (Голос України, 18.04.2016, с.6); *Поділля багате на гумористів. Тож: гріх було б не надати їм можливості радувати своїми творами наших читачів* (Літературна Україна, 21.09.2015, с.4); *Час би вже замислитися - чому?* (Голос України, 17.02.2016, с.9); *Відбувся традиційний всеукраїнський форум у Львові. Майстрів книги з України також: приймала російська столиця Москва. Матеріали про зустрічі видавців і письменників з читачами буде опубліковано* (Літературна Україна, 21.02.2016, с.2); *До Росії з Грузії відправлено перший ешелон з військовою технікою* (Голос України, 16.03.2016, с.5); *У січні цього року прем'єру вистави „Мир і спокій цього дому“ було вперше поставлено у Національному оперному театрі за широкої участі українських митців* (Літературна Україна, 21.09.2015, с.4). Важливим компонентом безособового речення є слова категорії стану (предикативні прислівники). Рідко вживаються ті з них, що виражають морально-емоційну характеристику дії – *жаль (жалко), шкода*, або модально-вольові імпульси – *ліньки, несила, неохота*. Речення з предикативними прислівниками використовуються в мові сучасних українських газет для оцінки стану певного явища, вираження фізичного та

психічного стану людини, істоти, специфіки природних явищ.

Серед прислівникових безособових речень В. М. Брицин пропонує виділяти три основні групи [16, с. 87–88]:

1) предикати стану, напр.: *Не дуже смішно, правда?* (Літературна Україна, 22.01.2016, с.3); *І хлопцям не **треба поспішати стрибати в гречку!** Краще рано одружитися!*..(Літературна Україна, 29.01.2015, с.5); *А письменникам-сучасникам **нелегко** в стосунках один з одним* (Літературна Україна, 29.01.2015, с. 7);

2) предикати оцінки: *Важко з ним не погодитися* (Голос України, 16.03.2016, с.3); *Хоча **важко зрозуміти** таку боротьбу медиків-професіоналів у вік сільської медицини Дніпропетровщини і після того* (Голос України, 17.02.2016, с.9); *Молоко нині **вигідно** не лише **переробляти, а й перепродавати*** (Голос України, 18.01.2016, с.9); *Але в стратегічному плані цього **недостатньо** для забезпечення відповідності всім критеріям членства в ЄС і тим паче для забезпечення ефективності правової та економічної реформи в Україні, розвитку економічних і торговельних відносин між: Україною та світом* (Голос України, 19.01.2016, с.3); *Найкраще висіяти квіти в два шари з повітряним проміжком між ними* (Голос України, 19.01.2016, с.24);

3) модальні предикати: *За цим, зрозуміло, **можна очікувати** найгіршого – подальшого скорочення ВВП, обсягів споживчого кредитування, часткової девальвації гривні, тощо* (Голос України, 04.05.2015, с.3); *Не можна образжати людську гідність* (Літературна Україна, 29.01.2015, с.1); *Працюючи втрьох, **можна було** непогано **заробляти** і безбідно **жити*** (Голос України, 26.05.2015, с.2); *Тож: **оте** депресивне коріння **слід**, нарешті, **викорчовувати**, залучивши до цього кошти як вітчизняних, так і зарубіжних інвесторів* (Голос України, 16.03.2016, с.2); *Але **треба** й надалі **доводити** свою силу на полі* (Голос України, 19.02.2016, с.6); ***Необхідно активізувати** пошук та*

використання нетрадиційних джерел енергії (Голос України, 17.05.2015, с.10).

Варто додати, що багато українських дослідників-синтаксистів звертають увагу на відмінність між безособовими реченнями, для синтаксичної повноти яких потрібно тільки безособово-предикативне слово чи безособове дієслово (крім неозначеної форми), і тими, які потребують доповнення інфінітивом. У традиційному мовознавстві всі перераховані вище види речень зараховують до безособових. Проте деякі вчені, зокрема С. Т. Шабаліна, І. Н. Євсейчик [82; 28], на межі двох видів односкладних речень виділяють безособово-інфінітивні конструкції, напр.: *Усе ж престижну високооплачувану роботу знайти можна* (Голос України, 05.05.2015, с.7); *Найкраще вносити комплексні добрива* (Голос України, 05.05.2015, с.14); *Для цього потрібно всього-на-всього частіше зустрічатися і більше спілкуватися* (Голос України, 17.02.2016, с.2). Інфінітив у таких синтаксичних явищах зумовлює виникнення особливої семантики. Ці речення виражають потенційність (дійсність, яка має реалізуватись). За Г. А. Золотовою, потенційність дії дає підстави для створення не лише модального оцінного значення: допоміжне предикативне слово оцінює можливість дії, названої інфінітивом. У традиційному мовознавстві безособово-інфінітивні конструкції не виокремлюють, їх включають до загального масиву безособових речень, але привертає увагу те, що інфінітивні і безінфінітивні (назва умовна) безособові речення мають багато відмінних ознак. Якщо у власне безособовій конструкції невираженість суб'єкта перебуває за межами наміру чи бажання мовця, то в безособово-інфінітивних структурах, які мають особову парадигму, – це один із способів презентації суб'єкта, який журналіст може використати за певних стилістичних настанов [38, с. 33]. Водночас цей спосіб представлення особи-діяча пов'язаний із певними обмеженнями. У безособово-інфінітивних реченнях важливою часто

залишається тільки можливість чи неможливість виконання діячем певної дії, для прикладу: *Мінімально. З економічним прицілом* (Голос України, 19.05.2015, с.3) – навіть за бажання мовця виразити в цьому реченні суб'єкт неможливо; *Механізаторам доводиться виявляти неабияку майстерність* (Голос України, 05.03.2016, с.7) – виконавець дії виражений; *Отже, переоформити чи передарувати квартиру онуку вже немає можливості* (Голос України, 18.05.2015, с.8) – особа-діяч відсутня, але за відповідного наміру мовця могла б бути відтворена: *у нас, у мене* (якщо це скарга), *у них, у бабусі, у дідуся* (якщо це репортаж), пор. з *Отже, в бабусі переоформити чи передарувати квартиру онуку вже немає можливості; А на проект бюджетної резолюції можна дивитися по-різному* (Голос України, 19.05.2015, с.5) – автором висловлення з певною метою випущено адресата, пор. з *А на проект бюджетної резолюції ми (з вами) можемо дивитися по-різному.*

Прихильники семантичного синтаксису [3; 38; 39] вважають, що саме поняття стану в безособових реченнях виражає суб'єкт дії. Вони доводять, що всі конструкції цього типу, принаймні у своєму першопочатку, задумуються мовцем для позначення обставин, умов, у яких перебуває, існує хто-небудь чи що-небудь. Цікавим з цієї точки зору видається визначення М. У. Каранської: „Безособові речення – це речення, головний член яких показує самочинне виникнення стану чи дії – без втручання певного якогось суб'єкта-виконавця“ [46, с. 31]. Тому актуальним залишається дослідження поширювачів безособового речення, зокрема суб'єкта й об'єкта.

З поданих прикладів видно, що, крім розповідної модальності, безособові речення можуть виражати і спонукання або дозвіл, що в двоскладних реченнях зазвичай виражається граматичною формою наказового способу (явище граматичної омонімії), пор.: *Уже давно пора припинити постійно нав'язувану нам недоброзичливими сусідами та*

*„п'ятою колоною“ дискусію щодо другої державної (офіційної) мови (Літературна Україна, 22.01.2015, с.1) – **Припиніть** постійно нав'язвану нам недоброзичливими сусідами та „п'ятою колоною“ дискусію щодо другої державної (офіційної) мови; І тоді **можна буде попроситися** з ідеалами Майдану, з українською мовою та ідеями національної незалежності (Сільські вісті, 06.07.2015, с.2) – Тоді **попрощайтеся** з ідеалами Майдану, з українською мовою та ідеями національної незалежності.*

За слушним зауваженням Т. С. Шабаліної, щоб надати безособовій конструкції минулого чи майбутнього значення, мовець іноді вводить її в суперечність з граматичною формою головного члена [82, с. 9]. Напр.: *Ну хто ж не мріє про власний бізнес? Про справу, у якій повністю себе реалізуєш, яка ще й буде приносити хороший заробіток і задоволення... Але як важко, наприклад, студенту відкрити власний бізнес. Адже не завжди батьки допоможуть зі стартовим капіталом* (Молодіжна газета Вінниччини, 04.03.2016, с.8) – в реченнях увиразнюється віднесеність усіх дій до майбутнього часу.

Деякі лінгвісти вважають, що природним є вживання досліджуваних односкладних конструкції в абсолютній позиції без поширювачів. Інші доводять, що властива деяким безособовим реченням потенційна валентність зумовлена фактами індивідуального слововжитку [37, с. 81]. Тобто будь-яке поширене безособове речення, на їхню думку, можна розглядати як результат вторинного нашарування, наслідок своєрідного стилістичного прийому. Важко точно встановити, наскільки штучними насправді виглядають поширювачі у таких односкладних реченнях. Варто врахувати, що ядро цього масиву складають конструкції, які позначають дії і процеси, що взагалі не можуть мати виконавця, наприклад, зміну станів природи. Хоч в окремих реченнях, присвячених номінації природних явищ, суб'єкт дії наявний – це певні природні стихії. Такі конструкції

легко трансформуються у відповідні двоскладні. Безособові речення характеризуються тим, що іменована ними дія відривається від виконавця чи носія, на відміну від двоскладних, де можливе навіть залучення стихій до рангу повноцінних виконавців, що є дуже умовним. Безособові речення подають природу й стихії як інструмент невідомої сили, і це інколи більше відповідає людським уявленням щодо тих чи інших явищ, надає додаткові засоби для їхнього зображення [13, с. 5]. Коли ж в такій синтаксичній конструкції присутня конкретна особа – виконавець, то дія чи стан зображуються як незалежний від будь-чєї волі, самостійний прояв певних сил, почуттів тощо, напр.: *Поранено п'ятьох людей* (Сільські вісті, 06.07.2015, с.1); *Із хвилюванням, нетерпінням і душевним трепетом чекав я на слово поета... Та невдовзі довелося прощатися з ним самим – назавше, з тугою проводжаючи в останню дорогу...* (Літературна Україна, 21.02.2016, с.4). У безособових реченнях немає суб'єкта дії, який сприймався б як „творець“. Для них неможлива форма наказового способу, адже немає адресата наказу. Виняток становлять метафорично виражені побажання типу *Світай же!* [18, с. 45].

Безособові дієслова на *-но, -то* зазвичай виступають виразником результату дії, спрямованої на якийсь предмет: *Найбільше зловживань виявлено в організації навчально-виховного процесу, соціального захисту сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, охорони їхнього життя і здоров'я* (Голос України, 09.02.2015, с.3). Конструкції з такими дієсловами отримали назву „власне безсуб'єктних“ завдяки тому, що їм притаманний формально нульовий або непрямий суб'єкт. В.В. Бабайцева виокремлює серед них речення з неозначеним і з усуненим діячем [3, с. 45]. При неозначеному виконавці стан приписується невизначеному суб'єкту, який зазвичай домислюється або усвідомлюється читачем. Це споріднює безособові речення з неозначено-особовими, пор.: *Зараз у цьому діалозі видно три непогоджені позиції: проблема стосунків з НАТО,*

відносини з Росією та ставлення до російської мови (Україна молода, 29.07.2015, с.5) – *Зараз у цьому діалозі вбачають три непогоджені позиції: проблема стосунків з НАТО, відносини з Росією та ставлення до російської мови. При усуненому суб'єкті в реченні немає згадки про дію, йдеться про результат – створений суб'єктом стан, напр.: З продовольчим кошиком зрозуміло. А як з іншими товарами? (Голос України, 09.02.2015, с.14). До таких речень не можна поставити запитання *ким?*, бо вони позначають або безсуб'єктне джерело дії, або неконкретизовані явища соціального порядку.*

Досить поширеним є явище синкретичного суб'єкта безособових речень. Основною ознакою таких речень є їхнє коливання в межах парадигми „відсутність – наявність суб'єкта“ (нульового чи непрямого) залежно від конситуації: *Можливо, **доведеться** цілком ліквідувати птицю на приватних подвір'ях Присивашия* (Голос України, 09.02.2016, с.13) – *Що ж, **доведеться**, мабуть, організаторам „Славутича“ наступного року **повідомляти** про свої спортивні наміри ще й міністерства закордонних справ, оборони, з надзвичайних ситуацій... і кого там ще?* (Сільські вісті, 06.07.2015, с.1). На основі цього явища можна зробити цікаві висновки стосовно зв'язку безсуб'єктності й безособовості. Це дозволяє ствердити той факт, що за найменшої можливості навіть власне безособове дієслово мовець у своїй свідомості пов'язує з певним суб'єктом.

У деяких безособових реченнях створюються своєрідні суб'єктно-об'єктні відношення. Суб'єкта як носія стану в реченні немає, але наявний об'єкт стану, виражений іменником у непрямих відмінках. Проте цей об'єкт легко трансформується в предметний суб'єкт в активній конструкції: *Прокурором району внесено приписи директору товариства Бурлаці О. В. з вимогою погасити заборгованість* (Сільські вісті, 06.07.2015, с.2) – *Прокурор району вніс приписи директору товариства Бурлаці О.В. з вимогою погасити заборгованість.*

Появу безособових речень мотивують особливостями людського мислення і навіть існуванням табу на назви надприродних сил. Дослідники цього класу односкладних речень довели, що безособові речення поширені більше, ніж особові (це особливо помітно в сфері масової інформації) [70, с. 10]. Це свідчить про те, що стан як реалія дійсності постійно усвідомлюється мовцями і відповідно виражається зручними для цього граматичними формами. Не викликає сумніву і думка І. К. Білодіда, що сучасний мовець при виборі структури висловлення звертає увагу не на міфічну істоту, а на потребу відмежувати дію від стану Крім того, між безособовістю і запереченням існує безпосередній зв'язок. Стверджувальні особові речення при трансформації в заперечні отримують статус безособових: – *Повірте, я запитую в Генпрокуратурі: чому до сьогодні не доведені до кінця справи по мільярдним розкраданням у системі „Укрзалізниці“*. Відповіді немає (Україна молода, 29.07.2015, с.6).

Іншими важливими питаннями до сьогодні залишаються проблеми, пов'язані з вивченням синтаксичних синонімів і перехідних конструкцій, що знаходяться на межі масиву безособових речень. Стосовно співвіднесення двоскладного й односкладного варіантів, сучасні лінгвісти зазначають, що семантично і стилістично можливе вживання формально двоскладної конструкції для заміни безособового речення. Пор.: *Відцвітали сади. Білі пелюстки здувало вітром на трасу* (Літературна Україна, 21.09.2015, с.8); *Білі пелюстки здував вітер на трасу*. Підмет і присудок в останньому реченні „несправжні“, семантичну суть висловлення, яке стосується природної стихії, розподілено штучно, „розкладено“ на два головних члени. На думку П. С. Дудика, у разі, коли йдеться про явища, процеси, які відбуваються поза активною дією людини, відмінності між безособовими і двоскладними реченнями з подібним значенням мають лише структурно-стилістичний, а не семантичний характер [27, с. 240]. Якщо погодитись, що дієслово *хотіти* виражає

значення, непеєднуване з волевиявленням, активною дією людини, то речення *Я хочу* варто визнати формально двоскладним, але за змістом наближеним до односкладного (пор.: *Мені хочеться*). Ця думка, безперечно, досить актуальна для конструкцій на позначення стихійних явищ, деяких психічних процесів.

Синонімія простих речень допомагає урізноманітнювати виражальні можливості мови. Автор для висловлення своєї думки завжди може обрати ту з синонімічних синтаксичних структур, яка краще підходить для реалізації його завдань. Однак спеціальну трансформацію речення в безособове завжди виказує будова (напр., наявність прямого додатка). Особливо це стосується речень із вторинними дієсловами, пор.: *Подібні проекти було реалізовано в Ризі, Празі, Вільнюсі та інших європейських містах* (Україна молода, 29.02.2016, с.2). Мовознавці нараховують лише 26 неперехідних безособових дієслів. Для них існують синонімічні семантичні паралелі з прислівників та іменників: *весніти-весняно-весна*. Це свідчить про те, що в мовній практиці для вираження стану природи сформувалася своєрідна потрійна система засобів [24, с. 120]. Про те, наскільки обумовлена ця система на сучасному етапі розвитку мови, і чи виникнуть тенденції для більш обумовленого використання цих форм, зараз говорити важко.

Специфіка мови мас-медіа в тому, що їй майже не потрібна нейтральність, „узвичаєність“ двоскладних структур, і вона активно використовує все, що допомагає реалізувати конкретну мету висловлення. Односкладні речення дозволяють варіювати міру особовості – від певної особи до ширшого кола осіб і навіть знеособленості, що особливо цінне для газетно-публіцистичного стилю. Стилїстична вагомїсть безособових речень полягає у їхній логїчній контрастності, незвичності, метафоричності, а також в їхній образності, художності. Цї структури також вживаються в описах немотивованих станів. У безособових

реченнях дія або стан характеризуються довільністю, неусвідомленістю причин, що створює особливу семантико-стилістичну виразність. Речення, головний член яких виражається дієсловом з постфіксом *-ся*, крім основного значення, можуть позначати також об'єктивний стан речей, що має великий попит у сфері масової інформації: *З XI століття з'явилися бібліотеки при університетах... Користуватися ними міг кожен, але лише за умови „не красти, не гупати дверима...“ Так ведеться і дотепер* (Сільські вісті, 06.03.2016, с.4). Крім інших якостей, у мові преси безособові речення часто виконують інформаційно-називну функцію. Це переважно різні види підписів під картинами, фотознімками у газетах, журналах, напр.: *„Молодим“ можна бути і в 58 років* (Україна молода, 29.01.2016, с.12). В інших випадках безособова структура допомагає змістити наголос з виконання дії на її результат, що досить часто використовують для правильної акцентації в газетних дописах.

Отже, безособові речення, функціонуючи у газетній мові, забезпечують такі ж регулярні реалізації своїх структурних схем, як і двоскладні речення. Ці реалізації, що можуть здійснюватись через систему граматичних і структурно-семантичних модифікацій, допомагають втілити різноманітні мовні наміри мовця. Безособові речення – часто вживана, синтаксично й стилістично багатогранна група односкладних речень. Вони утворюють складну гаму перехідних типів речення – від повної безособовості до безособовості.

Серед загальної кількості односкладних речень у „Голосі України“ безособові речення становлять 60 %, у „Літературній Україні“ – 35 %, у „Сільських вістях“ – 44 %, в „Україні молодій“ – 57 %, а в „Молодіжній газеті Вінниччини“ – 12 % (див. додаток 2).

2.2. Синтаксична синонімія означено-особових конструкцій

Ці комунікативні односкладні структури з головним членом –

особовою формою дієслова, що визначає особу-діяча, – мають своєрідний синтаксичний та стилістичний потенціал. Їх використовують в газетній мові за відсутності „потреби в логічному виділенні особи (осіб) у таких займенникових формах, як форми 1-ї або 2-ї особи однини чи множини“ [27, с. 239]. Напр.: *Низько до землі **кланяюсь** тобі, нескорима, мудра, миролюбива, вільна громадо України!* (Літературна Україна, 13.01.2015, с.13); ***Пам'ятаю** себе у далекому серпанку дитячих років...* (Культура і життя, 15.11.2015, с.7); *З цікавістю **переглядаю** господарські поради, рекомендації лікарів* (Голос України, 18.05.2015, с.1); *Картини Віктора Гонтаріва **не сплутаєш** ні з чийми іншими* (Культура і життя, 01.01.2016, с.5).

Уживані в українських газетних текстах початку ХХІ ст. означено-особові речення реалізують свої специфічні стильові риси: стислість, економність, яскраву виокремленість на тлі звичних двоскладних реченневих структур. Здебільшого інформативність двоскладних й односкладних речень збігається, натомість чітко проступає стилістичне забарвлення останніх. Пор.: *Просто **розповідаю** про поточні проблеми* (Голос України, 19.03.2016, с.6) і *Просто **я розповідаю** про поточні проблеми; Проте **відзначимо** і переможених* (Голос України, 19.03.2016, с.6) і *Проте **ми відзначимо** і переможених*. Поява підмета в порівнюваних двоскладних реченнях змінює їхні значення, акцентуючи на особі, способі дії, а не на самій дії: у першому зіставленні – саме я розповідаю про все, а не хто-небудь; у другому – хтось інший у такій ситуації їх би не відзначив, але *ми* це зробимо. Односкладні ж означено-особові речення чітко переносять акцент із виконавця дії на дію, є стилістично індивідуальними, зумовленими комунікативною потребою економного вираження думки.

Означено-особові речення широко використовують у діалогічному мовленні таких жанрових різновидів, як інтерв'ю, нарис, байка, гумореска і под., що є закономірним, оскільки воно, створюючи колорит розмовності,

тяжіє до максимального спрощення.

Головний член означено-особових речень – особова форма дієслова, що визначає особу-діяча, тобто в таких реченнях можна чітко визначити особу виконавця дії, напр.: *Низько до землі **кланяюсь** тобі, нескорима, мудра, миролюбива, вільна громадо України!* (Літературна Україна, 13.01.2016, с.13); *З інтересом **переглядаю** господарські поради, рекомендації лікарів* (Голос України, 18.05.2015, с.1). Виконавець мислиться означено, може уточнюватись звертанням: *„Терпіть, Петро Михайлович, терпіть. Якщо ми не говоритимемо, говоритиме вулиця. Я віддаю перевагу тому, щоб говорили ми“*, – пояснив Петренко (Україна молода, 29.07.2015, с. 15). Для цих речень характерна, за визначенням І. К. Білодіда, „цілковита“ означеність [9, с. 5]. До таких конструкцій удаються тоді, коли немає потреби в логічному виділенні особи.

Щоб відповісти на запитання, які саме характеристики означено-особових речень є привабливими для мовця взагалі і для журналіста зокрема, варто з'ясувати, в чому їхня перевага (чи відмінність) стосовно відповідного двоскладного варіанта. Відмінність між означено-особовим і рівнозначним двоскладним реченням полягає не в їхній інформативності (у широкому значенні цього слова), а в стилістичному забарвленні. Пор.: *Просто розповідаю про поточні проблеми* (Голос України, 19.05.2015, с.6) і *Я просто **розповідаю** про поточні проблеми; Просто **я розповідаю** про поточні проблеми.* Часто при можливості вжити означено-особову чи двоскладну конструкцію, використовують другий варіант з метою увиразнити, виділити підмет, особу. Для прикладу: *Проте **відзначимо** і переможених* (Голос України, 19.05.2015, с.6) – *Проте **ми відзначимо** і переможених* [хтось інший в такій ситуації їх би не відзначив, але *ми* це зробимо – А.К.]; *І як **справляється** з такою великою родиною!* (Голос України, 18.02.2016, с.8) – речення має значення: *Як можна справитися з проблемами, що виникають у великій родині? – І як **ви справляється** з*

такою великою родиною? [Чи вдається вам справитися з такою великою родиною? –А.К.]. Поява підмета в цих прикладах змінює значення речення, тоді як в інших випадках може відтворювати різницю в окресленні кола осіб, напр.: *Педалюємо, щоб прискоритися* (Голос України, 16.03.2016), зі значенням *ми з вами, я + ви* – *Ми педалюємо, щоб прискоритись* [*ми, але не ви; ми без вас* – А.К.].

Запитання, яка з форм – означено-особова односкладна чи співвідносна з нею двоскладна – має більший стилістичний потенціал, залишається відкритим. На думку О. Д. Пономарева, нейтральною для більшості речень із присудками в дійсному способі є двоскладна структура [62, с. 20]. Ми вважаємо, що це твердження досить дискусійне, оскільки учений оразу ж додає, що „односкладні речення широко вживаються в діалогічному мовленні, яке тяжіє до максимального спрощення, скорочення“ [62, с. 21]. Напр.: – **Повернися до школи!** – *кричала дівчина.* – **Не будь таким упертим!** *Тебе ж просять, ну!*

– **Від голоти й чую!** – *люто огризнувся я і щосили потягнув свого песика додому...*(Голос України, 09.02.2015, с.1).

У публіцистичному стилі означено-особові речення, порівняно з двоскладними, є більш енергійними, динамічними, піднесеними [38, с. 89]. У наказовому способі нормою є односкладне речення, двоскладний варіант вживають при підсиленні прохання чи наказу, напр.: *Аби мене почули, я ладна виступити з трибуни Верховної Ради і відповісти на всі запитання законотворців. **Помітьте нас! Поцікавтесь нами!*** (Голос України, 09.02.2015, с.6). Означено-особове речення будь-якого способу більш економне, стисліше. Це один з чинників, на якому ґрунтується комунікативна потреба в них. Отже, означено-особове речення і його двоскладний варіант семантично тотожні, але розрізняються структурно й стилістично [46, с. 45].

Л. С. Скрипник пояснює утворення масиву цих односкладних

структур, розглядаючи їх спорідненість із спонукальними реченнями: „При безпосередньому звертанні зі спонукуванням до певної особи чи групи осіб як до суб’єкта жаданої дії чи стану, спеціальне позначення суб’єкта у вигляді підмета виявляється здебільшого зайвим...“ [70, с. 12].

Як ми вже зазначали, особові закінчення головних членів означено-особових речень чітко передають значення конкретної особи чи осіб. Тому деякі науковці не відносили ці конструкції до масиву односкладних. Але існує і протилежна думка. Вважають, що саме з вище вказаної причини особовий займенник в означено-особових реченнях і не є обов’язковим для повноти висловлення; а значення конкретної особи все ж здається недостатнім, щоб стверджувати формальну двоскладність [45, с. 12]. Отже, такі конструкції можна віднести саме до односкладних речень. А у співвідносних двоскладних структурах займенник варто кваліфікувати як додатковий засіб передачі того самого значення, що міститься в закінченні головного дієслова.

Серед загальної кількості односкладних конструкцій означено-особові речення у „Голосі України“ посідають 9 %, у „Літературній Україні“ – 4 %, у „Сільських вістях“ – 24 %, в „Україні молодій“ – 24 %, а в „Молодіжній газеті Вінниччини“ – 35 % (див. додаток 3).

2.3. Неозначено-особові речення у системі стилістичних засобів синтаксису

Неозначено-особові речення в сучасній українській газетній мові трапляються дещо рідше, ніж означено-особові, проте не поступаються перед ними за стилістичною значущістю, бо акцентують на виконуваний дії та її об’єктові, а виконувач дії залишається на другому плані. Напр.: *Такі бібліотеки називають медіатеками (сховищами інформації)* (Сільські вісті, 06.07.2015, с.4); *Таких, як правило, недолюблюють...* (Голос України, 23.06.2015, с.6); *Література в Україні ще не покликана... Нас не*

кличуть (Літературна Україна, 22.12.2015, с.3); *Усім міським головам одягатимуть невдовзі оновлений ланцюг бургомистра як символ усенародної поваги та відповідальності перед виборцями* (Україна молода, 29.07.2015, с.10).

Як зазначає П. С. Дудик, „неозначеність суб’єкта дії в таких реченнях – основна специфіка їх змісту, те, що з логічно-значеннєвого боку відрізняє їх від речень усіх інших типів; головне ж для неозначено-особових речень – сама дія, яка називається і стоїть у центрі уваги“ [26, с. 235]. Ця специфіка неозначено-особових речень спричиняє їхнє використання в сучасному українському газетному тексті зі стилістичною метою неназивання виконавця дії, позбавлення його ефекту присутності в діалогічному чи монологічному викладі з певних причин: невідомості, умисності або перебування поза інтересом мовця чи автора публікації. Комунікативні ситуації їхнього вживання можуть бути найрізноманітнішими, як-от:

- виконавець дії відомий мовцеві й адресатові мовлення або відомий лише одному з них, але називати його з певних причин непотрібно, напр.: *Вінницьким школярам роздаватимуть диски українських зірок* (Молодіжна газета Вінниччини, 04.04.2016, с.3) – журналіст, якому відомі всі подробиці акції, певним чином інтригує читача, бо той, зрозуміло, ще не знає про ініціатора подарунків;

- виконавець дії невідомий, напр.: *Саме тут збувають більшість відверто неякісних, контрабандних та фальсифікованих товарів* (Голос України, 09.02.2016, с.14);

- особу виконавця дії підказує ситуація, напр.: *Хліб завозять із підприємства за 60 кілометрів од нас* (Сільські вісті, 06.07.2015, с.2) – читач без зусиль зрозуміє („відтворить“) тих осіб, які виконують дію. Як бачимо, кожна з названих комунікативних ситуацій якнайповніше репрезентує специфіку інформаційних газетних повідомлень, які мають „найбільший спектр використання, переважно через можливість широкого

застосування в щоденних газетах разом із другорядною сенсаційною інформацією на шпальтах“ [34, с. 206].

Установлено, що за допомогою неозначено-особових речень автори публікацій нерідко акцентують на аргументові, який слугує функціонально-стилістичним стрижнем різних за обсягом дописів, інформативних повідомлень, хронік, репортажів як жанрів інформаційного різновиду сучасної української періодики. Пор.: *День Європи відзначають в Україні вже четвертий рік* (Голос України, 17.05.2015, с.36).

Семантична структура неозначено-особових речень виявляється в наявності віднесеної до неозначеного суб'єкта дії або процесуального стану. Особливість цих речень полягає в тому, що вони зосереджують основну увагу на факті чи події та на їх результаті. Особа-діяч в подібних конструкціях є або неназваною, або неозначеною, оскільки для мовця це несуттєво. Отже, вони акцентують на виконуваний дії й об'єкті цієї дії, а виконувач залишається на другому плані. Напр.: *Таких, як правило, недолюблюють, оскільки вони незручні в стосунках. Бо кажуть правду* (Голос України, 23.02.2016, с.6); *Література в Україні ще не покликана... Нас не кличуть.* (Літературна Україна, 22.12.2015, с. 3); *У нас сахаються консерватизму, як чорт ладану* (Україна молода, 14.07.2015, с.26); *Для цього встановлять регулятори тепла і лічильники споживання води у кожному будинку* (Голос України, 19.03.2016, с.8); *Усім міським головам одягатимуть невдовзі оновлений ланцюг бургомістра як символ всенародної поваги та відповідальності перед виборцями* (Україна молода, 29.07.2015, с.30); *Тому такі бібліотеки називають медіатеками (сховищами інформації)* (Сільські вісті, 06.07.2015, с.4). Основне значення дієслівної форми в неозначено-особових реченнях – саме неозначеність, а не множинність виконувачів дії. Невизначеність особи в цих конструкціях зовсім не означає зниження її активності як виконавця дії.

Для характеристики односкладних речень В. М. Брицин,

В. В. Жайворонок уводять поняття „інформаційна повнота схеми“. Вони вважають, що у разі вживання неозначено-особових речень забезпечують необхідну семантичну повноту схеми різноманітні лімітативно-просторові синтаксеми, що виконують вторинну функцію утворення кола осіб [16, с. 82]. Передусім для неозначено-особових речень характерним є висунення в центральну позицію аргумента: *День Європи відзначають в Україні вже в четвертий рік* (Голос України, 17.05.2015, с. 36); *Період 2003–2004 рр. на заводі згадують як „чорні роки“ в історії підприємства* (Голос України, 19.05.2015, с.10); *Його підозрюють у крадіжці запчастин до сільгосптехніки й самогоноварінні* (Голос України, 14.03.2016, с.3); *У другій половині травня продовжують висаджувати розсаду капусти, цвітну — другого терміну споживання і пізні сорти* (Голос України, 19.05.2015, с.24). Виділеним у реченнях синтаксичним одиницям за їх семантикою лінгвіст У. Чейф надає статусу „нового суб’єкта“, тобто такого, що зріс у ранзі від свого первинного положення прямого об’єкта [18, с. 123]. У. Чейф аргументує свою думку тим, що до речень з такими елементами варто поставити запитання: *Що відбувається, відбулося?* Напр.: *У Черкасах за вилов риби в період нересту до відповідальності притягують професійних рибалок* (Голос України, 18.05.2015, с.3) – *Що відбувається з рибалками?* Справді, запитання охоплює весь зміст речення. Для мовця неважливо, хто притягає рибалок до відповідальності, адже визначення навіть більш конкретної назви установи, яка, наприклад, виконує цю дію, для журналіста в цьому разі є несуттєвим і навіть неможливим, а для читача непотрібним.

Стосовно речень на зразок: *Ліс тут уміють і люблять садити* (Голос України, 16.05.2015, с.8), у яких поєднуються і вказівка-уточнення кола осіб (*ті, що тут працюють, знаходяться, тобто лісник, його помічники, добровольці, волонтери, охоронці лісу тощо*), й аргумент (*уміють і люблять садити (що) – ліс*), що перебирає на себе значні

повноваження для вираження значення. Автори цієї концепції радять у таких випадках проаналізувати актуальне членування цих речень, тобто варто визначити, „яка синтаксема виноситься в позицію теми“ [8, с. 125], пор: *Тут* *уміють і люблять садити ліс*.

Стилістичний сенс неозначено-особових речень полягає в тому, що автор свідомо не називає діяча. Це стилістично вмотивований мовно-художній прийом, що використовує переваги своєрідності цих структур, їхні значеннєві відмінності від односкладних речень усіх інших типів. Якщо в неозначено-особовому реченні наголос робиться більше на дію, то в його синтаксичних синонімах – безособовому та двоскладному пасивному варіантах – на її результат (звичайно, це залежить і від способу дієслова, яким виражено головний член). Пор.: *Преміями відзначатимуть кращі обласні, міські та районні газети, а також журналістів друкованих видань, телебачення, радіо та фотожурналістів* (Голос України, 16.03.2016, с.14); *Преміями будуть відзначені кращі обласні, міські та районні газети, а також журналісти друкованих видань, телебачення, радіо та фотожурналісти*. Пор. також: *За активну участь в організації і проведенні Різдвяного проекту „Мир і спокій цьому дому“ та заслуги у відродженні духовності України й утвердження Помісної Православної Церкви орден Святого Володимира вручено Послові України у Сполучених Штатах Америки Михайлу Резніку. Поета, заслуженого діяча мистецтв, члена правління Українського фонду культури Віктора Женченка нагороджено орденом Архистратига Михаїла* (Літературна Україна, 21.09.2015, с.4); *Хочеться відзначити і підтримку нашого Посольства у США* (Літературна Україна, 21.02.2016, с.4).

Цей вид односкладних речень загалом належить до інтерстильових конструкцій, але в публіцистичному стилі він відзначається деякими особливостями вживання і значною частотністю використання.

Односкладність неозначено-особових речень – їх органічна, питома

властивість. Ці конструкції дають змогу повністю абстрагуватися від осіб-виконавців і найчастіше використовуються для розповіді про здійснення якоїсь колективної діяльності, напр.: *Для проведення оглядів-концертів залучатимуть не лише вчительські та учнівські громади, батьківські комітети і піклувальні ради ЗОШ, а й органи місцевого самоврядування, мешканців сіл, містечок і міст* (Голос України, 19.05.2015, с.12); *На шахті імені Барокова за добу споживали 70 тонн вугілля - один товарний вагон середньою вартістю 240 гривень за тонну* (Голос України, 19.05.2015, с.8); *Приймаються й інші варіанти. Найкращий втілять в життя. Щоправда, ланцюг навряд чи буде виготовлений із золота та коштовного каміння, тепер це – просто символ, а не коштовність* (Україна молода, 29.07.2015, с.10). Нерідко неозначено-особові речення можна зустріти в оголошеннях, різних інформативних повідомленнях. Речення на зразок *Припарки прикладають до ран та при набряках з метою знеболювання та зняття запалення* (Голос України, 16.02.2016, с.7); *Справу передали до суду* (Голос України, 19.02.2016, с.11) активні в коротких інформативних дописах, правилах, адже неозначено-особовим конструкціям властива висока інформативна насиченість, крім того, вони приваблюють мовця „знеособленістю“ апеляції до тих, кому адресовано інформацію.

Серед загальної кількості односкладних речень у „Голосі України“ неозначено-особові речення посідають 8%, у „Літературній Україні“ – 4 %, у „Сільських вістях“ – 4 %, в „Україні молодій“ – 7,1 %, а в „Молодіжній газеті Вінниччини“ – 26 % (див. додаток 4).

2.4. Особливості використання узагальнено-особових структур

Порівняно з неозначено-особовими реченнями узагальнено-особові структури демонструють ще один крок до більшої дезактуалізації віртуального зв'язку предиката з узагальненим об'єктом [15, с. 81]. На основі цього вчені роблять висновок, що ознака, яка стосується всіх

(узагальненої особи), має низьку інформативну насиченість. Потрібно зазначити, що досить доречною є подана паралель з неозначено-особовими реченнями, адже неназвана особа-діяч автоматично мислиться абстрактно, їй не вистачає конкретності; отже, вона узагальнюється у свідомості людини. З переходом на вищий рівень узагальненості, який демонструють узагальнено-особові структури, вказівка на виконавця дії стає зовсім непотрібною, тому зв'язок з цим формально відсутнім у структурі речення семантичним елементом стає „більш віртуальним“ [3, с. 129]. Якщо розглядати узагальнено-особові речення з позиції вживання в газетному тексті, стає зрозуміло, що журналісту важко зберегти бажану для нього стосовність до всіх, при цьому підлаштувати цю структуру для опису цілком конкретної ситуації з багатьма інформаційними деталями. Справді, узагальненість непеєднувана з більш-менш точними вказівками на місце, коло осіб тощо, що так характерні для засобів масової інформації. У цьому полягає контраст таких речень з неозначено-особовими, пор.: *З держбюджету на капітальний і поточний ремонт доріг виділяють більш як 35 мільйонів гривень* (Голос України, 17.05.2015, с.1) – неозначено-особове речення; *Найчастіше „беруть на лапу“ в бюджетній сфері* (Голос України, 19.05.2015, с.4) – узагальнено-особова структура. Навіть якщо додати до поданого узагальнено-особового речення певні інформаційні деталі, воно все ж таки буде програвати неозначено-особовому в інформаційній насиченості, що є абсолютно логічним явищем.

Головним критерієм виділення узагальнено-особових речень слугує їхня семантика, що знаходить максимальне вираження в прислів'ях і приказках [80, с. 73]. Узагальнено-особові речення означають дію, що може стосуватися будь-якої особи в будь-який момент часу, напр.: *Здавалося, забурися на кілька метрів – і вже не зупиниш того, що влупить із-під землі. Тільки підставляй.* *Нормальний підкарпатський Техас, що зветься Битків. Хто плачеться про нафто-газову*

промисловість України, хочеться взяти такого плаксія за душу і посадовити в те надвірнянське булькотіння (Україна молода, 29.07.2015, с.8); *Три озера і річка – купайся і лови рибу донесхочу (20 гривень коштує дозвіл), мангали, кемпінг, дерев'яні столики приваблюють сюди любителів відпочинку на природі. Хочеш залишитися на кілька днів – є готель з невисокими цінами (84 гривні на добу).* (Україна молода, 29.07.2015, с.10). У таких реченнях вживаються різноманітні дієслівні форми (2-а особа однини теперішнього, майбутнього часу, а також наказового способу, 1-а особа однини і множини, форми минулого часу, 3 особа множини). Речення з 2-ою особою характерні для фольклору, речення з 1-ою і 3-ою особою функціонують в інструкціях, рецептах, позначають закономірності: *От побудував власний будинок – і слава Богу, тому що це не зрівняється з життям у „вулику“.* *Якщо ти маєш свій будиночок, то це – „небо і земля“* (Україна молода, 29.07.2015, с.8); *Заради власної безпеки здавайте квартиру в законному порядку: оформляйте договір і засвідчуйте його в нотаріуса. У крайньому разі вимагайте в квартиронаймача паспорт, повідомте сусідів і родичів.* *Пускати в квартиру незнайомих – безглуздий, невиправданий ризик* (Голос України, 09.02.2015, с.6); *Тож: будьте уважні.* *Особливо на ринках, де, до речі, отоварюється більшість населення* (Голос України, 09.02.2015, с.14); *Соду використовують і замість дезодоранту* (Голос України, 19.05.2015, с.7).

Особливістю узагальнено-особових речень є те, що позначувана ними дія і мовцем, і реципієнтом мислиться узагальнено. Основна їхня функція – образне висловлення загальних суджень, що важливо для подання будь-якої інформації в газетному ключі, для емоційного впливу на читача. Тобто стереотипну, загальну сентенцію трансформують так, щоб вона не звучала відсторонено, а стосувалася кожного реципієнта, апелювала до його досвіду, світогляду [62, с. 123]. Таке трансформування або було здійснено

народом у минулому (філософські судження в такій формі дістали назву приказок і прислів'їв), або автором висловлення безпосередньо для читача. Крім того, можливий варіант авторського пристосування прислів'я або приказки до конкретної ситуації. Варто зазначити, що найпоширеніші форми головного члена цих речень дозволяють припустити наявність певного звертання до співрозмовника.

За своїм значенням узагальнено-особові конструкції можна поділити за рівнем узагальнення на такі групи:

- речення, що означають загальні судження, правила, поради. Вони стосуються не якоїсь конкретної, а кожної особи. Узагальненість тут максимальна. В цю групу включають приказки та прислів'я; речення, що описують типовий перебіг процесу чи виконання дії; що означають можливість/неможливість виконання дії; підрядні речення допусту, велика частина яких фразеологізувалася. Напр.: *Зробіть сьогодні надійний вклад у зміцнення генофонду нашої нації. Щоб не емігрувала молодь за кордон. Щоб не вимирали наші села і міста. Щоб множилися і процвітали українці!* (Голос України, 09.02.2015, с.6);

- речення, що позначають конкретну дію або стан самого мовця (спогади, перекази, описи думок, переживань), але за своєю суттю залишаються узагальнено-особовими; умовно зазначають, що такі структури виконують функцію конкретизації (зрозуміло, в межах спектру узагальнених значень). Напр.: *Пройдися пішки до повороту через Бистрицю, щоб до Надвірної потрасти, бо маршрутки вже пізно не ходять, – я нарахував у цьому проміжку сімнадцять точок, де можна взяти по п'ятдесят грамів „на грудь“. Тобто загашники працюють...* (Україна молода, 29.07.2016, с.9).

Мовний зміст узагальнено-особового речення буде варіюватися залежно від міри співвідношення з об'єктами реального світу – мовець або обере його для позначення всієї множини стереотипних ситуацій

безвідносно до окремої людини, часу чи місця (функція узагальнення), або для позначення однієї ситуації з цієї сукупності з вказівкою на особу, час і місце дії (функція конкретизації), але ця конкретна ситуація буде підтвердженням правила-узагальнення [54, с. 13]. Пор. речення з абстрактним значенням: *Кажуть, не поспішай поперед батька в пекло... Будеш мати купу проблем* (Сільські вісті, 07.02.2016, с.9); речення з конкретним значенням: *Я кажу йому: ти, брате, не турбуйся. Куй залізо, поки тепле* (Україна молода, 20.10.2015, с.5); *Видряпавшись на хребет, стаєш мов укопаний* (Літературна Україна, 22.12.2015, с.20). Останні речення, незважаючи на свою формальну двоскладність, набувають узагальнено-особового значення (і в його межах виконують функцію конкретизації), напр.: *Коли ти повертаєш до Ділу, то спускаєшся до Гігі, Кливи – це великі гори, які оточують наш Битків* (Україна молода, 29.07.2015, с.9). Усіх дослідників цього виду односкладних структур цікавить статус подібних двоскладних речень, що є аналогами односкладних (крім тої відміни, що містять підмет *ти*). Деякі називають їх синтаксичними синонімами до односкладних із таким самим узагальненим значенням.

Подібні речення, які формально мають у своєму складі „підмет“ і виражають, за визначенням П. С. Дудика, „своєрідну збірну множинність“, не даючи уявлення про конкретну особу співрозмовника [27, с. 239], стилістично близькі до іншої перехідної конструкції – до так званих часткових узагальнено-особових речень своєрідної підгрупи, яку виділяють на основі ступеня узагальненості. У цих синтаксичних одиницях оповідач усуває себе від названих дій, вчинків, наголошує на їхній типовості для інших. У таких реченнях мова йде не про враження співрозмовника, про що могла б свідчити форма головного члена, а про враження особистості, почуттєвий стан оповідача. Ці синтаксичні одиниці є зразком поєднання особистого і загального, суб'єктивного й

об'єктивного. Як зазначає О. Пешковський, „чим інтимніше яке-небудь переживання, тим охочіше мовець зодягає його у форму узагальнення, переносючи ці сподівання ніби на всіх“ [60, с. 297]. Напр.: *І коли їдеш, то бачиш, як Битковим катаються машини з „рускімі“ номерами...* (Україна молода, 29.07.2015, с.9) – у реченні розповідається про особисті враження автора, але в такій формі, що вони активізують уяву читача, включають його у дійсність автора висловлення, звертання „*ти*“ тут умовне, адже адресат, швидше за все, ніколи Битковим не проїжджав. Пор. поданий приклад з таким реченням: *Коли їду, то бачу, як Битковим катаються машини з „рускімі“ номерами...*

Узагальнено-особові речення належать до конструкцій, властивих мовленню афористичному, яке є водночас і узагальненим, і образним. Тому ця група односкладних конструкцій вирізняється своєю семантико-синтаксичною і стилістичною своєрідністю і навіть неповторністю. Їм властива образність, емоційність, а також особлива комунікативна функція, значення якої ми вже розглянули вище.

Очевидно, що узагальнено-особові речення колись відокремились від сукупності синтаксичних одиниць, де метою було безпосереднє звертання і повчання мовця в конкретній ситуації [51, с. 216]. Навіть зараз у їх межах відбувається коливання щодо подібних семантичних ознак. Як зазначає С. П. Бевзенко, узагальнено-особові речення необхідні „для вираження таких спостережень, які для мовця є обов'язковими, незаперечними, природно впливають з об'єктивних особливостей явищ чи ситуацій. В узагальнено-особовому реченні завжди присутній відтінок обов'язкової реакції будь-якої людини на ситуацію, про яку йдеться“ [8, с. 96]. Завдяки цьому конкретні форми часу в таких реченнях набувають позачасового значення.

Для того, щоб уникнути змістової надлишковості (як відомо, в мові діє закон економії засобів мовлення), узагальнення *ти* однаково стосується і

значення *ви*, пор.: *Однак, душею і серцем завжди залишаєшся з людьми* (Молодіжна газета Вінниччини, 04.04.2015, с.6) – *Однак, душею і серцем завжди залишаєтесь з людьми*. У поданих прикладах значення узагальненості виявляється однаковою мірою. Значення узагальненої дії можуть бути властиві і для речень, у яких йдеться про часто повторювані минулі події з досвіду мовця. Навіть звертання в структурі узагальнено-особового речення можуть набувати узагальненого змісту: *Гей, не просніте, зніжені діти, долю зерна!* (Голос України, 04.10.2015, с.4).

Важлива ознака семантики цих односкладних структур – значення особистої причетності і мовця, і співбесідників до спостережень, які становлять зміст речення. У такий спосіб мовець запрошує співрозмовника до співпереживань, спільних спроб узагальнити особистий досвід мовця або засвоєний ним колективний досвід. Це спричиняє і відповідну емоційну забарвленість узагальнено-особових речень: вони мають відтінок довірливо-інтимного, задушевно-ліричного спілкування зі співрозмовником. Отже, визначальною рисою узагальнено-особових речень є те, що вони використовуються в повчаннях, навіть у наказах, при звертанні до великої групи осіб, але оформлюються стилістично так, ніби адресуються кожному слухачеві зокрема, що значно посилює їх вплив на індивідуальну свідомість адресатів, напр.: *Гасіть світло! Закривайте газ! Бо економія!* (Голос України, 05.05.2015, с.4).

2.5. Семантико-стилістична специфіка інфінітивних речень

Односкладні речення із синтаксично незалежним інфінітивом у функції головного члена структурно близькі до односкладних безособових речень із синтаксично залежним інфінітивом [26, с. 234]. Недарма у шкільній практиці їх розглядають як один із різновидів безособових речень. Проте, зважаючи на синтаксичну незалежність інфінітивного головного члена, на семантичну й функціональну своєрідність речень із

синтаксично незалежним інфінітивом, їх усе-таки кваліфікують як самостійний різновид односкладних речень [51; 26; 83 та ін.]. Ці речення цілісно досліджено у працях Г. П. Арполенка, Р. В. Козак [1; 47]. Як окремий тип односкладних речень аналізуватимемо інфінітивні речення і ми.

Різноманітні семантико-граматичні, структурні та функціональні ознаки односкладних інфінітивних речень, складність переплетення в них модальних, інтонаційних та емоційно-експресивних відтінків [82, с. 11] спричиняють їхню універсалізацію в ролі дієвого експресивного засобу.

У мові сучасної української преси інфінітивні речення як структури, що поєднують у собі „потенціальні якості дієслівності та іменниковості“ [17, с. 351], є менш уживаними, ніж інші типи односкладних речень, проте своєрідно комунікативно навантаженими. Спостережено розповідні, питальні, спонукальні й окличні типи інфінітивних речень, що виразнюють різні модальні відтінки.

Як уже йшлося, головний член інфінітивного речення – синтаксично незалежний інфінітив, напр.: *Ми не дивуємось уже, коли з погляду партійної доцільності, а не з погляду правди, чинять політики. Невже ж поетам **переймати** від них лицемірство?* (Літературна Україна, 21.09.2015, с.1). Ці речення зручні для вираження поглядів мовця на стан речей, подій, а також стосовно чогось окремого, навіть самого себе. Інфінітивні структури придатні для висловлення думки про те, що краще робити, а що гірше. Інфінітивні конструкції, суб'єктом дії яких є сам мовець, мають здатність виражати вагання, сумнів, доцільність її виконання. Як зазначає С.П. Бевзенко, крім власне міркування такі речення виражають ще й ставлення до нього мовця – „модальне враження“ [8, с. 123]. Ці синтаксичні одиниці корисні для мовця тим, що здатні виражати різноманітні модальні значення: необхідність, неминучість, бажання, нездатність виконати дію, спонукання.

Отже, інфінітивні конструкції в мові засобів масової інформації можуть набувати таких значень:

- неминучості, приреченості на щось, обов'язковості дії, вираженої з різною категоричністю, напр.: *Загублене посвідчення учасника ліквідації аварії на ЧАЕС, видане на ім'я Ковалю Юрія Петровича, **вважати** недійсним* (Україна молода, 29.07.2015, с.3);

- фізичної нездатності об'єкта виконати дію: *Але понад шість мільярдів землян нікуди **буде переселити!***.. (Літературна Україна, 21.09.2015, с.2);

- категоричного наказу, заклику, інструкції, спонукання, розпорядження, постанови, рішення, резолюції тощо, напр.: ***Відварити** яйця, рис. Крабові палички, кукурудзу, рис, яйця, твердий сир **пропустити** крізь м'ясорубку. Одержану масу **заправити** майонезом, за смаком **додати** сіль, перець. З готової маси **сформувати** кульки, **викласти** на блюдо, **прикрасити** зеленню* (Молодіжна газета Вінниччини, 04.04.2015, с. 6);

- сумніву, вагання щодо доцільності виконання дії (найчастіше самого мовця), напр.: ***Хтось посміхнеться і скаже: Михайлов?! Так він же росіянин! Навіщо йому вболівати за українську мову і за все українське?*** (Літературна Україна, 21.02.2016, с.2);

- бажання, побажання: ***Зберегти пам'ять про вікопомне*** (Голос України, 05.03.2015, с.5);

- для вираження власне запитання чи риторичного питання: ***Виносити і народити** десятьох, при цьому щоденно обслуговуючи велику родину!?* (Голос України, 09.02.2015, с.6);

- для відтворення чуттєвого сприйняття: *У такому маленькому місті, як наше, кожен день **чути** похоронну музику, інколи двічі, а то й тричі на день* (Сільські вісті, 07.08.2015, с.2).

Значення часу в інфінітивних реченнях граматично не виражене.

Вони можуть позначати лише дії, які мають відбуватися у найближчому майбутньому. Інфінітив може поширювати частка *б (би)*, напр.: *Світлі думки, чи не так? Отут би й крапку поставити* (Літературна Україна, 21.02.2016, с.3).

За способом вираження діяча інфінітивні речення є безособовими, через це їх тривалий час зараховували до цієї групи односкладних речень. Основна відмінність між цими двома різновидами полягає в тому, що для інфінітивних речень властивий синтаксично незалежний інфінітив. Уведення до структури такого речення модального слова перетворює конструкцію на безособову. Пор.: *Творити на повні груди!* (Літературна Україна, 21.09.2015, с.6) – *Треба творити на повні груди!* Іноді трапляються інфінітивні речення, де суб'єктом виступає не особа (людина), а предмет.

Стилістика інфінітивних речень досить розгалужена, що пояснюється їхньою семантико-структурною своєрідністю і модальністю. Їм властива емоційність, експресивність, тому в сучасній українській газетній мові вони часто використовуються для відображення різноманітних авторських думок, адже в такому разі і без додаткових указівок на особу зрозуміло, кому належить судження, напр.: *Словом, **розпустити** парламент – і квит* (Україна молода, 29.07.2015, с.4). Отже, інфінітивні речення – своєрідні за структурою і семантикою, а тому й вирізняються неповторними, індивідуальними комунікативно-стилістичними функціями.

Як засвідчує обстежений матеріал, інфінітивні речення у „Голосі України“ складають 4 %, у „Літературній Україні“ – 9 %, у „Сільських вістях“ – 3 %, в „Україні молодій“ – 2,9 %, а в „Молодіжній газеті Вінниччини“ – 14 % (див. додаток 6).

2.6. Стилiстичнi функцiї номiнaтивних речень

Номiнaтивнi речення кiлькiсно поступаються перед безособовими, проте виявляють чимало особливостей у функцiонально-стилiстичнiй репрезентацiї на шпальтах українських газет початку ХХI ст.

Цей тип односкладних речень iз головним членом iменником чи iншою субстантивованою частиною мови в називному вiдмiнковi зазвичай констатує наявнiсть, iснування певних предметiв, явищ, подiй. Найбiльше iх функцiонує в ролi самостiйних комунiкативних одиниць на початку iнформацiйного тексту для позначення мiсця подiї, як-от у рубрицi „За рубежем“: ***Польща.** 1 лютого наступного року почнеться виведення 700 польських вiйськовикiв з Іраку* (Сiльські вiстi, 16.12.2015, с.1); ***Киргизстан.** У цiй центральноазiйськiй країнi з п'ятимiльйонним населенням вирують масовi виступи опозицiї проти чинної влади* (Сiльські вiстi, 22.03.2015, с.1); ***Ірак.** На сьогодні призначено друге засiдання Нацiональної асамблеї (парламенту), яке двiчі вiдкладалося* (Сiльські вiстi, 29.03.2015, с.1); ***Латвія.** У Ризi вiдбувся самiт Пiвнiчноатлантичного альянсу* (Сiльські вiстi, 30.11.2015, с.1). Такi речення мають назву буттєвих (екзистенцiйних) [77, с. 84] i, як засвiдчує iлюстрaтивний матерiал, є найпоширенiшими виявами номiнaтивних речень у мовi сучасних нацiональних газет.

На нашу думку, номiнaтивнi утворення, не будучи введеними до контексту, не набувають статусу речення. Свої реченнєвi властивостi вони виявляють у комунiкативному процесi, у контекстi газетної публiкацiї.

Номiнaтивнi речення належать до конструкцiй, кiлькiснi параметри поширення яких зростають, що можна пояснити iхньою полiфункцiональнiстю. На думку П. С. Дудика, номiнaтивнi речення вживають для реалiзацiї кiлькох основних функцiй: номiнaтивної (називальної) i комунiкативної (iнформацiйно-повiдомлюваної). Крім того, виокремлюють додатковi функцiї – спонукальну й окличну. Номiнaтивнi речення стверджують наявнiсть, iснування якихось предметiв, явищ, станiв

дійсності [27, с. 56]. Для них властиве загальне значення буття, існування, що і створює їхню відчутну своєрідність: *Голодне, непевне, сповнене острахами життя на кутку станційного селища. Життя без натяку на ідилію* (Літературна Україна, 22.01.2015, с.4). Крім того, для номінативних речень характерне значення буттєвості як вираження предикативності. Важлива ознака головного члена цих конструкцій полягає в тому, що він є виразником особливого значення – значення предмета. Саме тому ці синтаксичні одиниці досить містко передають інформацію.

Головний член номінативних конструкцій має форму, що збігається з підметом двоскладного речення, проте називає не носія ознаки, як в останніх, а ознаку особливого типу: *Важка рука... Важка рука...* (Літературна Україна, 13.01.2015, с.2). Крім того, головний член номінативного речення абсолютно позбавлений властивостей присудка, тому воно не може бути заперечним, а тільки стверджувальним чи окличним. Інтонація для цих структур відіграє важливу роль: *На жаль, все одно страждає від цього сім'я, бо діти – тут. Італія, Португалія, ну ще й Сибір!* (Україна молода, 29.07.2015, с. 9). За синтаксичним часом номінативного речення закріпилось визначення „антропоцентричний теперішній“ [77, с. 19]. Як вважає С.П. Бевзенко, „у номінативному реченні предмет, явище, дія перебуває у постійному розширеному теперішньому“ [8, с. 107].

Вважають, що деякі головні члени номінативних речень тяжіють або до „підметових“ (ті, що перебувають у препозиції) і „присудкових“ (у постпозиції з вказівними частками), пор: *Варіанти рішення? Зробити жорстокішим ліміт легіонерів!* (Голос України, 19.05.2015, с.6) – *З іншого боку, що таке ВНОСИТЬ? Це обов'язок чи право Президента?* (Україна молода, 29.07.2015, с.6).

Деякі дослідники, зокрема І.М. Сушинська, не вважають, що конструкції на зразок *Силуети в борній млі* (Літературна Україна,

22.01.2015, с.5) варто вилучити з кола номінативних речень, тобто не зараховують їх до еліптичних. Темпоральні та локальні детермінанти в цих синтаксичних одиницях виконують атрибутивну функцію щодо всього висловлення і виступають своєрідним тлом, експозицією до нього [77, с. 5].

Отже, номінативним структурам повною мірою властиві найважливіші, найпотрібніші ознаки будь-якого речення – предикативність і модальність, однак виражаються вони відмінними від двоскладного речення способами. Вони позначають буття наявного предмета або предметно представленого явища, дії, стану. Так уточнює визначення номінативного речення Л.С. Каньоса, щоб наголосити на його відмінності від безособового. Якщо за семантикою номінативні речення справді демонструють деяку спорідненість з безособовими, то за ступенем конкретності повідомлюваного предмета ці дві групи односкладних речень протилежні [45, с. 20].

Як слушно зауважує В. В. Бабайцева, номінативні речення в деяких аспектах мають навіть ширший діапазон, ніж решта односкладних речень [4, с. 49], зокрема:

- характеризують предмети, людей: *Ось їду в Загребелля. Місток через Ропавку, до якої наш куток і тулиться. Пам'ятний знак, присвячений Тарасу Шевченку (він справді в Зеленьках зупинявся). Поворот до сільради, бібліотеки* (Літературна Україна, 22.01.2015, с.5);

- констатують існування предмета, особи, явища: *А хто ж буде задоволений, якщо різко зростають тарифи на комунальні послуги, газ, електроенергію, проїзд у транспорті тощо. Ось така турбота про народ* (Сільські вісті, 07.02.2016, с.2);

- фігурують як вступ чи ремарки до оповіді: *Житомир. У місті стартувала програма „Рідний дім“, що передбачає встановлення індивідуальних систем опалення* (Голос України, 09.02.2016, с.2)

- відображають внутрішню мову персонажа або автора: *Обдарування*

глибокого науковця, вдумливого публіциста і тонкого лірика... Складність – у простоті, простота – у складності (Літературна Україна, 21.09.2015, с.6);

- указують на певне місце, територію: ***Степ...*** *Колись тут старий Горпищенко з роману Олеся Гончара „Тронка“ стояв коло отари з гирлигою* (Літературна Україна, 21.03.2016, с.3);

- конкретизують час перебігу дії: ***Осака. Вересень 1996 року. Цей день запам'ятався*** *суцільними відхиленнями від передбаченої культурної програми* (Літературна Україна, 29.01.2015, с.2);

- указують на обставини перебігу дії: ***Ну і почали: що з роботи зразу виженуть, що маму будуть викликати...*** ***Тобто всілякі такі проблеми*** (Україна молода, 29.07.2015, с.9).

За змістом і співвіднесеністю їх з дійсністю (у плані модальних оцінок відповідних фактів) номінативні речення поділяють на такі групи:

1.Описові (інші назви – константувальні, екзистенційні, буттєві, речення буття) вживаються в описах природи, психологічного стану людей. Напр.: *Щира подяка за їхню нележку, але благородну працю* (Голос України, 15.03.2016, с.3); *Та знову мовчок* (Голос України, 19.05.2015, с.9). Це найпоширеніший різновид номінативних речень, важливою складовою яких є елемент безпосереднього, наочного сприймання позначуваних явищ дійсності. Об'єднання цих речень у групи і конструкції можуть передавати синхронні і діахронні описи, а також динамічні картини. Наявність номінативних речень описового типу ілюструє особливості психологічного сприймання мовцем дійсності [27, с. 139]. Ці речення не тільки називають, а й тлумачать певні поняття, тому їх широко використовують як анотації, підписи під картинами, назви статей. Буттєві номінативні речення, з властивою їм фрагментарністю у поєднанні з глибиною змісту, придатні для передачі динаміки вражень. Цим створюється специфічне враження: думки з'являються і зникають, як, можливо, і реалії з поля зору мовця.

Описові речення найкраще з-поміж інших односкладних допомагають реалізувати такі мовні наміри: назвати тільки дещо з побаченого, зафіксувати лише контури навколишніх об'єктів. Такі прийоми часто потрібні в межах репортажу, допису, спонукають читача до співпраці, співтворчості.

2. **Вказівні** – указують на особу, певний предмет або групу предметів, характерною ознакою є частки *ось, он, то, от, це, оце*, напр.: *Це перший регіональний Інтернет-портал для інформаційної взаємодії шкіл, ліцеїв, гімназій та інших закладів середньої освіти України, Росії, інших країн СНД і далекого зарубіжжя* (Голос України, 18.05.2015, с.3).

3. **Оклично-номінативні**, що містять повідомлення про якусь незвичайну подію, часто з певною емоційною оцінкою. Для таких речень характерне використання „модальних маркерів“ – *який (яка, яке, які), що за, такий (така, таке, такі)*. Напр.: *Хіба тасмниця, що деякі наші громадяни, заїжджаючи на паркові газони, вважають це особливим шиком? Та що там окремі громадяни!* (Голос України, 16.05.2015, с.6).

4. **Власне-номінативні** (власне-називні) – до них належать заголовки, назви, написи тощо. Напр.: *Промисел* (Україна молода, 29.07.2015, с.8); *„Магічні кульки“* (Молодіжна газета Вінниччини, 04.04.2015, с.6).

Із сукупності номінативних структур останнім часом виокремлюють особливі групи односкладних речень. Передусім це генітивні структури – такі односкладні речення, у яких головний член виражений іменником або займенником у родовому відмінку, що передає не тільки значення наявності, існування предмета, а й указує на його кількісну ознаку [46, с. 127], напр.: *Багато народу! Аж страшно* (Молодіжна газета Вінниччини, 04.04.2015, с.6). Генітив у таких реченнях має, безперечно, суб'єктивне значення. Генітивні конструкції здебільшого використовують у художньому мовленні.

В окрему групу виділяють вокативні речення. Ці речення-звертання

нерозчленовано виражають думку, почуття, волевиявлення і завдяки різному інтонаційному оформленню можуть передавати заклик, застереження, сумління, докір, обурення тощо. Іншими словами, кличний відмінок (за допомогою якого здебільшого виявляють себе вокативні речення) не просто виконує свою основну функцію – покликати, привернути увагу, а й отримує за допомогою контексту, знаків пунктуації здатність виражати інші значення, додаткові емоції мовця [8, с. 89].

За семантичною ознакою виокремлюють кілька функцій вокативних речень:

- звернення до адресата мовлення, щоб привернути його увагу: *Шановний Володимире Литвин! Шановні депутати! Пише вам звичайна українська жінка з дещо нетиповою, як на наш час, долею* (Голос України, 09.02.2015, с.6);

- вираження емоційних реакцій мовця: *Високошановний Іване Васильовичу! Як і всі читачі – прихильники газети „Сільські вісті“ (а їх мільйони!) щиро-щиро здоровимо Вас із одержанням найвищих знаків пошани нашої держави* (Сільські вісті, 07.02.2016, с.2);

- спонукання, застереження, заборона: *Люди! Мова – це душа нації. Не втрачайте свою душу, бо загубите своє „Я“* (Літературна Україна, 29.01.2016, с.3).

Отже, вокативне речення, незважаючи на те що за структурою збігається зі звичайним непоширеним звертанням, істотно відрізняється від нього більшою семантичною наповненістю, адже виражає певну думку (почуття), якою супроводжує звертання до особи.

Окремо виділяють такі специфічні конструкції, як називний уявлення і номінативні тематичні речення (називний теми). Ці структури характеризуються тим, що в них лише згадується раніше пізнане явище, напр.: *Зеленьки. То розходячись обабіч дніпропетровської траси мальовничими кутками, то вишиковуючись уздовж; неї, вони стікають*

своїми городами до тихоплинної Росавки (Літературна Україна, 21.09.2015, с.8); *Дружба народів. Ці великі й благородні слова за радянських часів опоганили, забруднили* (Літературна Україна, 29.01.2016, с.7). Такі конструкції становлять собою ізольоване уявлення чи тему майбутнього висловлення, яке супроводжується поширеним реченням, що розкриває їхній зміст. Коли у препозиції до цього речення перебувають форми слів, словосполучення, позбавлені предикативності, одиниці, співвідносні з реченнями, то ми можемо говорити про називний уявлення. Називним тематичним (або лекторським називним) називають таку „номінативну“ частину, коли в ній задіяні речення, складні синтаксичні цілі, великі за обсягом відрізки тексту. Дискусійним залишається питання, чи вважати подібні структури реченням, адже вони в деякій мірі позбавлені ознак і функцій цієї основної синтаксичної одиниці. Однак такі лінгвісти, як В.В. Бабайцева, П.С. Дудик, В.Я. Мороз Л.С. Каньоса, , К.П. Югай [3; 4; 26; 58; 45; 84], усе ж вважають називний уявлення номінативним реченням.

Як зазначає Л. В. Скрипник, на вживання номінативних структур впливає не лише їхня внутрішньо-синтаксична сутність, а й позареченнєві чинники, зокрема контекст [70, с. 8]. У практиці номінативні речення часто попереджаються або замикаються реченнями іншої структури, напр.: *Місто Прип'ять... Для когось це містичні слова, когось вони лякають, хтось, почувши їх, пригадує минуле, хтось радіє і усміхається...* (Літературна Україна, 21.09.2015, с.2). Інколи спостерігається вживання цілої низки номінативів, напр.: *Жорстока реалістичність прози Богдани Дідковської. Діаспорна тематика Лариси Денисенко. Для дітей і дорослих цікаві малесенькі замальовки дитячого світу Ніни Сало. Ліричний світ Наталки Очкур. Самобутній стиль Ксенії Марченко. Інтригуюча містика Олексія Жупанського* (Літературна Україна, 22.01.2015, с.4). Це дає змогу об'єднати розрізнені об'єкти в одне ціле, створити емоційну

ритмомелодику оповіді, але водночас втрачається енергійність функцій номінативних речень, помітнішим стає відтінок переліку. При об'єднанні номінативних речень за однотипним змістом відтворюються всі елементи певної широкої картини зображуваного, зберігається швидкий перебіг певних явищ, подій у часі й просторі, виконується функція переліку (яка може бути бажана для автора висловлення чи зайва), а також невимушений колорит усномовної розповіді. Потрібно зауважити, номінативні речення називають не просто будь-які деталі ситуації, а дуже важливі, істотні риси, розраховані на досвід і уяву читача. За цими мініатюрними замальовками він може уявити чи відтворити загальну картину описуваної ситуації чи події. Отже, номінативні речення швидко і просто вводять читача в конкретну ситуацію мовлення завдяки тому, що є гарним засобом створення наочно-образних картин життя. Сфера вживання номінативних речень у газетно-публіцистичному стилі необмежена, вони трапляються на початку газетних кореспонденцій як своєрідний вступ для читача, наявні в описах явищ, процесів, станів природи, пейзажів, будівель, предметів побуту.

Досліджуючи характер відношень номінативних речень з відповідними категоріями мислення, дослідники В. І. Кухарєва, І. І. Слинько, І. М. Сушинська [53; 72; 77], наголошують на таких специфічних ознаках цих конструкцій, як високий рівень адаптованості та особливі закономірності поєднання номінативних структур з іншими типами речень на рівні складного синтаксичного цілого, адже ім'я порівняно з предикатом чіткіше розмежовує у позамовній дійсності певні фрагменти.

У людській свідомості існує два основних механізми – один для створення мовлення, інший – для його сприйняття. З позиції витворювача мови головне у процесі підготовки мовленнєвого акту – знайти потрібну форму для вираження думки та її змісту. З позиції слухача головним є

прийти до інтерпретації мовних форм, до їхнього змісту. В цьому плані статус номінативних речень особливий – вони є дифузними висловленнями: іменник – головний член номінативного речення одночасно стверджує буття певного предмета чи явища і реалізує комунікативну функцію. Іменник за певних умов може виступати семантичним еквівалентом цілих висловлень. Процес згортання мовлення в номінативне речення відбувається шляхом озвучення „внутрішнього слова мовця без змін у завершені висловлення“ [77, с. 26]. Аналізуючи шляхи утворення мовлення (від окремого слова, що виникає у свідомості людини або від уривків майбутнього висловлення до цілісного тексту) варто наголосити на особливому статусі в цьому процесі номінативного речення. Дослідження про зв'язок мови і мислення дають змогу стверджувати, що окреме ізольоване слово ще не є думкою. Слово виступає лише поштовхом до процесу мислення і може утворювати повноцінне речення, функціонуючи в контексті. Тому номінативні речення вважаються співвідносними із судженнями-найменуваннями. Прообраз номінативного речення (тобто та реалія дійсності, яка знаходить вияв у цій конструкції) – найчастіше факт дійсності існування предмета як потенційного діяча або об'єкта дії, сфери дії. Отже, в сучасному українському мовознавстві буттєвість трактують як особливу функцію – і водночас як семантичну категорію, на периферії якої перебувають іменні односкладні речення. Буттєвість у широкому розумінні – це сприйняття, виявлення предмета, його наявність чи відсутність. Вона виконує й інші функції: фінальну (завершує фрагмент тексту) і повідомлення про небезпеку (*Тривога!*).

Серед загальної кількості односкладних речень у „Голосі України“ номінативні речення складають 14 %, у „Літературній Україні“ – 24 %, у „Сільських вістях“ – 8 %, в „Україні молодій“ – 20 %, а в „Молодіжній газеті Вінниччини“ – 14 % (див. додаток 5).

2.7 Висновки до розділу 2

Для сучасної української газетної мови характерне співвідношення попередніх і нових тенденцій у функціонуванні простих односкладних речень. Кількість цих речень помітно зростає як у власне-контекстах, так і в заголовках, проте кожен різновид виявляє неоднаковий стилістичний потенціал.

Безособові речення через своє специфічне функціональне призначення – фіксувати реалізацію дії – є найпоширенішими в мові українських газет початку XXI ст. У ролі головного члена безособового речення ширшого вжитку, порівняно з попередніми роками, набувають предикативні форми на *-но*, *-то*, що засвідчує процес відродження живомовних традицій, відновлення самобутніх рис і тенденцій у синтаксисі української мови.

Означено-особові речення є репрезентантами стильової економності. Виокремлюючи важливу дію, вони додають викладові динамізму, активізують основну ідею змісту в ролі заголовків газетних публікацій.

Неозначено-особові речення постають як стилістично ємні побудови, які, акцентуючи на дії чи її результатіві, сприяють оперативності подання інформації. Їхню емоціогенність останнім часом істотно посилюють за допомогою графічних засобів виокремлення – дефіксації, великих літер, розділових знаків.

Узагальнено-особові речення – гасла радянських часів – сьогодні заступили конструкції повчально-імперативного змісту, хоч і вживаються вони ще обмежено.

Інфінітивні речення виявляють здебільшого прагматичний потенціал у ролі усталених, шаблонних засобів вираження наказу в текстах указів, розпоряджень, а також як засоби реалізації прагматичних інтенцій мовця в газетах спеціального призначення, які культивують теми рукоділля, кулінарії, ведення домашнього господарства тощо.

Помітно модифікувався комунікативно-інтенційний зміст згаданих синтаксичних одиниць у функції газетних заголовків: директивні закличні інтонації радянських часів замінено на модальні відтінки побажань, порад, некатегоричне спонукання до дії.

Номінативні речення найактивніше реалізують інформативно-повідомлювальну, власне-номінативну та оцінно-номінативну стилістичні функції. Їхню стилістичну спроможність нерідко посилюють ланцюжковим розташуванням кількох номінативних речень, що дає змогу малими структурними формами відтворювати масштабність подій, розгортати їхню динаміку.

ВИСНОВКИ

Паралель односкладність/двоскладність – проблема не лише граматична, а й лінгвофілософська, адже вона торкається природи людського спілкування і взаємозв'язку мови та мислення. Людина може реалізовувати свої наміри, вільно послуговуючись обома різновидами речень, але мова як продукт спілкування, на думку прибічників антропоцентричного підходу, водночас впливає на семантику речення, корегує його логічну структуру, функції також і у сфері мас-медіа.

Специфіка структур односкладності полягає у „незвичності“, своєрідності передачі думки й особливому граматичному значенні. Однією з питомих ознак цих синтаксичних одиниць є те, що вони, за відсутності окремого граматичного вираження для суб'єкта чи предиката, представлені лише одним складом (головним членом), який самостійно або за допомогою другорядних членів номінує предмет, явище, стан, дію і встановлює відношення до дійсності (тобто оформлює і предикативність, і модальність), використовуючи для цього граматичні форми слів та інтонаційні засоби.

В основі поділу речень на двоскладні й односкладні лежить спосіб вираження співвіднесеності їхнього змісту з дійсністю (предикативність). В односкладному реченні предикативність утілюється в головному члені, який сам по собі може формувати відносно закінчену думку-судження. Однак існує думка, що предикативність досліджуваних конструкцій може виявлятися різними способами, наприклад, через утвердження зв'язку між явищем і його буттям у момент мовлення.

У сучасному мовознавстві зазнають нового осмислення такі категорії, як функції односкладних речень, прийоми їхнього поєднання в тексті, добір і спеціалізація в конкретних ситуаціях спілкування. Односкладні конструкції специфічно виявляють себе в різних сферах, але, крім того, вони є помітною ознакою сфери масової інформації, виконують у ній

особливу функцію – максимально об'єктивно відобразити навколишню дійсність. Вивчення різних аспектів функціонування цих конструкцій сприяє вдосконаленню газетно-публіцистичного стилю. Специфіка використання односкладних речень у газетній сфері засвідчує виразний національний спосіб формування і висловлення думки синтаксичними засобами.

Безособові речення – часто вживана, синтаксично й стилістично багатогранна група односкладних речень у мові сучасних українських газет, вони засвідчують здебільшого фіксацію результату дії. Стилiстична вагомiсть цих речень полягає у їхній логiчній контрастності, незвичності, метафоричності, а також в образності, художності. Ці структури вживаються в описах неусвідомлених, невмотивованих станів. У безособових реченнях дія або стан характеризуються довільністю, неусвідомленістю причин, що створює особливу семантико-стилістичну виразність. Речення, головний член яких виражено дієсловом з постфіксом *-ся*, крім основного значення, можуть позначати також об'єктивний стан речей, що має великий попит у сфері масової інформації.

Нормативно й стилістично вмотивованим сьогодні є процес відновлення безособових речень із предикативними формами на *-но*, *-то*. Ці конструкції становлять іманентну ознаку синтаксису сучасної української літературної мови, тому їхнє широке вживання на теренах публіцистики сприяє утвердженню її національної самобутності.

У мові сучасної української преси означено-особові речення порівняно з двоскладними є більш енергійними, динамічними, піднесеними. Вони активізують увагу читача, спонукають його до дії.

Стилiстична значущiсть неозначено-особових речень полягає в тому, що автор свiдомо не називає дiяча. Це стилістично вмотивований мовно-художній прийом, що використовує переваги своєрідності згаданих структур, їхні значеннєві відмінності від односкладних речень усіх інших

типів. Якщо в неозначено-особовому реченні акцент ставлять на дію, то в його синтаксичних синонімах – безособовому та двоскладному пасивному варіантах – на її результат.

Особливістю узагальнено-особових речень є те, що вони сприяють образному відтворенню загальних суджень. Позначувана ними дія і мовцем, і реципієнтом мислиться узагальнено. Основна їхня функція – образне висловлення загальних суджень, що важливо для подання будь-якої газетної інформації, для емоційного впливу на читача. Іншими словами, стереотипну, загальну сентенцію трансформують так, щоб вона не звучала відсторонено, а стосувалася кожного реципієнта, апелювала до його досвіду, світогляду.

Номінативні речення називають не просто будь-які деталі ситуації, а дуже важливі, істотні риси, розраховані на досвід і уяву читача. За цими мініатюрними замальовками читач може уявити або відтворити загальну картину описуваної ситуації чи події. Сфера вживання номінативних речень у мові сучасної української преси необмежена, вони трапляються на початку газетних кореспонденцій як своєрідний вступ для читача, наявні в описах явищ, процесів, пейзажів, предметів побуту. Номінативні речення реалізують інформаційно-повідомлювальну, власне-номінативну та оцінно-номінативну стилістичні функції.

Інфінітивні речення зручні для вираження поглядів мовця на ситуацію, стан подій, а також стосовно чогось окремого, навіть самого себе. Інфінітивні конструкції, суб'єктом дії яких є сам мовець, у газетній мові виражають різноманітні модальні значення: вагання, сумнів, неминучість, бажання, нездатність виконати дію, доцільність її виконання, спонукання до дії. Вони значною мірою експресивізують газетну мову.

У мові сучасної української преси досить виразними є декілька тенденцій у використанні односкладних речень: 1) тенденція до дедалі активнішого використання в ролі головного члена безособового речення

предикативних форм на *-но*, *-то*, що становить національну специфіку української мови, сприяє відродженню й увиразненню живомовних процесів; 2) тенденція до синонімізації, однорідної інтерпретації головного члена означено-особових речень, ужитого у формі наказового способу, що додає газетній мові дієвості, динамізму; 3) тенденція до компактного, ланцюгового розташування низки інфінітивних та номінативних речень, що сприяє розширенню інформаційного тла, поглибленню модальних відтінків повідомлення, відтворенню швидкого перебігу подій на тлі масштабних картин дійсності.

Список використаних джерел

1. Арполенко Г. П. Структурні типи інфінітивних речень / Г. П. Арполенко // Українська мова і література в школі. – 1977. – № 3. – С. 43 – 52.
2. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл: логико-семантические проблемы / Н. Д. Арутюнова. – М.: Наука, 1976. – 380 с.
3. Бабайцева В. В. Односоставные предложения в современном русском языке / В. В. Бабайцева. – М.: Просвещение, 1968. – 160 с.
4. Бабайцева В. В. Переходные конструкции в синтаксисе. Конструкции, сочетающие свойства двусоставных (безличных именных) предложений / В. В. Бабайцева. – Воронеж: ЭЛОИС, 1967. – 391 с.
5. Баранник Д. Х. Мовна структура публіцистичного стилю / Д. Х. Баранник // Українська мова і література в школі. – 1978. – № 6. – С. 27–34.
6. Баранник Н. Х. Про один актуальний спосіб синтаксичної номінації // Мовознавство / Н. Х. Баранник. – 2006. – № 2–3. – С. 50 – 54.
7. Баранник Н. Х. Функціонально-стилістичний підхід до вивчення односкладних речень / Н. Х. Баранник // Дивослово. – 2006. – № 3. – С. 27 – 29.
8. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис: [навч. посібн.] / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – Київ: Вища школа, 2005. – 225 с.
9. Білодід І. К. Мова масово-політичної і ділової інформації як структурно-функціональний стиль сучасної літературної мови / І. К. Білодід // Мовознавство. – 1977. – № 1. – С. 3 – 11.
10. Болюх О. В. Власне-семантична і формально-граматична інтерпретація безособових речень / О. В. Болюх // Мовознавство. – 1992. – № 3. – С. 44 – 49.

11. Болюх О. В. Семантико-синтаксична структура безособового речення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 „Укр. мова“ / О. В. Болюх. – Київ, 1992. – 17 с.
12. Бондаренко В. Т. О варировании пословиц со структурой односоставных предложений // Русский язык в школе. – 1990. – № 2 (апрель-март). – С. 78 – 81.
13. Борщ Е. Односкладні речення / Е. Борщ // Українська мова та література. – 2000. – Ч. 18 (травень). – С. 3 – 7.
14. Босікова О. Знайомтеся: односкладні речення / О. Босікова // Українська мова та література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2003.– № 3. – С 59 – 63.
15. Брицин В. М. Односкладні речення в українській мові: до питання методології їх дослідження // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 81 – 87.
16. Брицин В. М. Односкладні речення слов'янських мов у функціонально-граматичному та етнолінгвістичному аспектах / В. М. Брицин, В. Жайворонок // Мовознавство. – 2003. – № 2–3. – С. 86 – 95.
17. Ващенко В.С. Односкладові та неповні речення / В.С. Ващенко // Сучасна українська літературна мова. Стилїстика / [за заг. ред. І.К. Білодіда]. – К.: Наук. думка, 1973. – С. 347 – 355.
18. Винокур Т. Г. Закономерности стилистического использования языковых единиц / Т. Г. Винокур. – Москва: Наука, 1980. – 238 с.
19. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис / І. Р. Вихованець. – К.: Либідь 1993. – С. 102 – 134.
20. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. – Київ: Наукова думка, 1992. – 224 с.
21. Вихованець І. Р. Семантико-синтаксична структура речення / І. Р. Вихованець. – Київ: Наукова думка, 1983. – 217 с.
22. Галкина-Федорук Е. М. Современный русский язык: Синтаксис /

Е. М. Галкина-Федорук, К. В. Горшкова, Н. М. Шанский. – Москва: Учпедгиз, 1958. – 324 с.

23. Городецька В. А. Структура односкладного речення української мови (у порівнянні з російською): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 „Укр. мова“ / В. А. Городецька. – Київ, 1997. – 16 с.

24. Горяний В. Д. Синтаксис односкладних речень / В. Д. Горяний. – Київ: Рад. школа, 1984. – 123 с.

25. Дручинина Г. П. К вопросу об односоставном предложении / Г. П. Дручинина, Н. К. Онипенко // Русский язык в школе. – 1993. – № 1. – С. 22 – 26.

26. Дудик П.С. Односкладні речення / П.С. Дудик // Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / [за заг. ред. І.К. Білодіда]. – К.: Наук. думка, 1972. – С. 232 – 262.

27. Дудик П. С. Стилїстика української мови: [навч. посїбн.] / П. С. Дудик. – Київ: Видавнич. центр «Академія», 2005. – 368 с.

28. Евсейчик И. Н. Односоставные предложения / И. Н. Евсейчик // Русский язык в учебных заведениях. – 2005. – № 4. – С. 70 – 74.

29. Елисеев Ю. И. Семантика детерминантов в номинативных предложениях: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. філол. наук: спец. 10.02.01 „Русск. язык“ / Ю. И. Елисеев. – Москва, 1992. – 23 с.

30. Єрмакова С. Д. Про однорідність головних членів у односкладних реченнях / С. Д. Єрмакова // Українська мова і література в школі. – 1989. – № 10. – С. 33 – 35.

31. Єрмоленко С. Я. Бездієслівні речення в системі простих речень // Синтаксис словосполучення і простого речення / С. Я. Єрмоленко. – Київ: Наукова думка, 1975. – С. 131 – 170.

32. Єрмоленко С. Я. Синтаксис і стилїстична семантика / С. Я. Єрмоленко. – Київ: Наукова думка, 1982. – С. 86 – 99.

33. Завальнюк І. Я. Односкладність як синтаксичне явище (на матеріалі газетного тексту) / І. Я. Завальнюк // Філологічні студії: зб. наук. статей. – Вінниця: Вид-во ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2007. – Вип. 5. – С. 113 – 115.

34. Завальнюк І. Я. Стилiстичне навантаження означено-, неозначено- та узагальнено-особових речень у сучасному українському газетному мовленні / Інна Завальнюк // Наукові записки. Серія: Філологія: зб. наук. праць: у 2-х т./ [наук. ред. Н. Л. Іваницька]. – Вінниця: ТД Едельвейс, 2008. – Вип. 10. – Т. 2. – С. 205 – 211.

35. Завальнюк І. Я. Нові функціонально-стилістичні особливості вживання безособових та номінативних речень у сучасному українському газетному мовленні / Інна Завальнюк // Рідний край: наук., публіцист, художньо-літ. альманах: Розділ „Мовознавство“ / [гол. ред. В. Пащенко]. – Полтава: АСМІ, 2008. – № 1 (18). – С. 36 – 43.

36. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ ст.: функціональний і прагмалінгвістичний аспекти: [монографія] / І. Я. Завальнюк. – Вінниця: Нова Книга, 2009. – 400 с.

37. Зайко Л. В. Безособові речення в контексті мовного розвитку / Л. В. Зайко // Мовознавство. – 2004. – № 4. – С. 81 – 87.

38. Золотова Г. А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса / Г. А. Золотова. – Москва: Наука, 1982. – 366 с.

39. Золотова Г. Д. Монопредикативность и полипредикативность в русском синтаксисе / Г. Д. Золотова // Вопросы языкознания. – 1995. – № 2. – С. 99 – 110.

40. Іваненко З. І. Односкладні речення як синонімічні паралелі двоскладних / З. І. Іваненко // Українська мова й література в школі. – 1985. – № 8. – С. 51 – 56.

41. Іваницька Н. Л. Синтаксис простого речення. Складні випадки аналізу / Н. Л. Іваницька. – Київ: Вища школа, 1989. – 63 с.

42. Іваницька Н. Б. Реалізація семантико-синтаксичного потенціалу абсолютивних дієслів у структурі односкладного речення / Н. Б. Іваницька // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія. – Вінниця: ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2002. – Вип. 4. – С. 105 – 110.

43. Ипполитова Н.Б. Изобразительно-выразительные средства в публицистике: учеб. пособ. / Н.Б. Ипполитова. – Саранск: Мордовск. ун-т, 1988. – 80 с.

44. Какорина Е.В. Стилистические изменения в языке газеты новейшего времени (трансформация семантико-стилистической сочетаемости): дис. ...кандидата филол. наук: 10.02.01 / Какорина Елена Валентиновна. – Москва, 1992. – 175 с.

45. Каньоса Л. С. Односкладні речення в синтаксичній системі української мови. Навчально-методичний посібник / Л. С. Каньоса, В. С. Карпалюк. – Кам'янець-Подільський: Медобори, 2003. – 84 с.

46. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови [навч. посібн.] – Київ: Либідь, 1995. – 312 с.

47. Козак Р.В. Инфинитивные предложения в структурно-семантическом и функциональном аспектах: дис. ...кандидата филол. наук: 10.02.01; 10.02.02 / Козак Раиса Витальевна. – Черкассы, 1993. – 289 с.

48. Кононенко В. І. Проблеми стилістичного синтаксису / В. І. Кононенко // Українська мова і література в школі. – 1975. – № 4. – С. 25 – 35.

49. Коньков В.И. Русская речь в средствах массовой информации. Стилистический аспект: монография / В.И. Коньков. – Санкт-Петербург: Изд-во СПб. ун-та, 2007. – 271 с.

50. Коцюба З. Г. Відмежування номінативних речень від омонімічних структур (на матеріалі української та англійської мови) / З. Г. Коцюба // Мовознавство. – 2003. – № 5. – С. 56 – 65.

51. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови: Синтаксис / Б. М. Кулик. – Ч. 2. – Київ: Рад. школа, 1965. – 283 с.

52. Курс сучасної української літературної мови: у 2 т. / [за ред. Л. А. Булаховського]. – Київ: Рад. школа, 1951. – Т. 2. Просте речення, складне речення, пунктуація. – 408 с.

53. Кухарєва В. І. Комунікативний потенціал односкладних речень у науковому тексті (на матеріалі науково-технічної літератури): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 „Укр. мова“ / В. І. Кухарєва. – Київ, 2003. – 20 с.

54. Кухарєва В. І. Комунікативний потенціал односкладних речень у науковому тексті / В. І. Кухарєва // Українська мова та література. – 2002. – Ч. 47. – С. 12 – 15.

55. Кухарчук І. Вивчення односкладних речень. Комунікативно-діяльнісний підхід / І. Кухарчук // Дивослово. – 2005. – № 10. – С. 38 – 40.

56. Мацько Л.І. Стилїстика української мови: [підручник] / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько / За ред. Л. І. Мацько. – Київ: Вища школа, 2003. – 462 с.

57. Мистрик И. Математико-статистические методы в стилистике / И. Мистрик // Вопросы языкознания. – 1967. – № 3. – С. 42 – 52.

58. Мороз В. Я. Називний уявлення як функціональна і граматична категорія в сучасній українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 „Укр. мова“ / В. Я. Мороз. – Дніпропетровськ, 1997. – 23 с.

59. Москаленко Н. А. Односкладні речення / Н. А. Москаленко. – Одеса: Вид-во Одеськ. унту, 1965. – 105 с.

60. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении / А. М. Пешковский. – Москва: Учпедгиз, 1956. – 511 с.

61. Покровская Е. В. Прагматика современного газетного текста / Е. В. Покровская // Русская речь. – 2006. – № 3. – С. 81 – 87.

62. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови: [підручник] / О. Д. Пономарів. – Тернопіль: навчальна книга-Богдан, 2000. – 248 с.
63. Потебня А. А. Мысль и язык / А. А. Потебня. – Киев: Флинта: Наука, 1993. – 193 с.
64. Пудовченко И. Н. Неопределенно-личные предложения именного типа / И. Н. Пудовченко // Русский язык в школе. – 1984. – № 1. – С. 68 – 70.
65. Ружичка Р. О. О трансформационном описании так называемых безличных предложений / Р. О. Ружичка // Вопросы языкознания. – 1963. – № 3. – С. 22 – 31.
66. Синтаксична природа генїтивних односкладних речень: [навчальний посїбник] / Укладач Л. С. Рабанюк. – Чернівці: ЧДУ, 1999. – 40 с.
67. Сич В. Ф. Односкладні речення в українській мові / В. Ф. Сич // Українська мова і література в школі. – 1964. – № 1. – С. 15 – 21.
68. Скобликова Е. С. Концептосфера человека и модели предложения / Е. С. Скобликова // Филологические науки. – 2001. – № 4. – С. 46 – 48.
69. Скобликова Е. С. Современный русский язык. Синтаксис простого предложения (Теоретический курс): [учебное пособие]. – Москва: Флинта: Наука, 2006. – 320 с.
70. Скрипник Л. Односкладні речення / Л. Скрипник // Дивослово. – 2005. – № 9. – С. 7 – 11.
71. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання: [навчальний посїбник] / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, Н. Ф. Кобилянська. – Київ: Вища школа, 1994. – 670 с.
72. Слинько І. І. Парадигматика простого речення української мови (односкладне речення) / І. І. Слинько // Мовознавство. – 1980. – № 3. – С. 22 – 29.

73. Слинько І. І. Чи є односкладні речення? / І. І. Слинько // Мовознавство. – 1985. – № 4. – С. 48 – 53.

74. Сучасна українська літературна мова / За ред. О.Д. Пономарева. – Київ: Либідь, 2001. – С. 263 – 269.

75. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / [за заг. ред. І.К. Білодіда]. – Київ: Наук. думка, 1972. – 515 с.

76. Сучасна українська літературна мова. Стилїстика / [за заг. ред. І.К. Білодіда]. – Київ: Наук. думка, 1973. – 588 с.

77. Сушинська І. М. Структурно-функціональні різновиди номінативних речень у сучасній українській мові: дис. ...кандидата філол. наук: 10.02.01 / Сушинська Ірина Михайлівна. – Донецьк, 2000. – 208 с.

78. Тарасов П. И. О некоторых семантико-стилистических особенностях односоставных обобщенно-личных предложений // Русский язык в школе. – 1988. – № 6. – С. 73 – 77.

79. Чирва Г. М. Безособові речення / Г. М. Чирва // Українська мова і література в школі. – 1974. – № 3. – С. 22 – 34.

80. Чирва Г. М. Синтаксическая структура безличных предложений украинского языка. На материале литературы 50–70 гг. XX в.: дис. ...кандидата филол. наук: 10.02.02 / Чирва Гарик Михайлович. – Запорожье, 1977. – 192 с.

81. Чупашева О. М. „Вам не понять моей печали...“ [Односоставные предложения в русских романсах] / О. М. Чупашева // Русская речь. – 2005. – № 5 (сентябрь-октябрь). – С. 13 – 17.

82. Шабалина Т. Я. Структура и семантика безлично-инфинитивных предложений переходного типа в современном русском языке: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 „Русск. язык“ / Т. Я. Шабалина. – Москва, 1991. – 18 с.

83. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: [підручник] / К. Ф. Шульжук. – Київ: Академія, 2004. – 408 с.

84. Югай К. П. Односоставные предложения в различных функциональных стилях современного русского литературного языка: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 „Русск. язык“ / К. П. Югай. – Днепропетровск, 1987. – 17 с.

85. Юрчишин Т. В. Речення узагальненого змісту: структурно-семантичний і комунікативно-прагматичний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 „Укр. мова“ / Т. В. Юрчишин. – Харків, 2008. – 20 с.

86. Язык и стиль современных средств массовой информации: межвуз. сб. научных трудов Всеросс. конф., посвящ. 80-летию проф. Н. С. Валгиной / [отв. ред. Т. В. Маркелова]. – Москва: Моск. гос. ун-т печати, 2007. – 476 с.

87. Язык современной публицистики: сб. статей / [сост. Г. Я. Солганик]. – Москва: Флинта: Наука, 2005. – 232 с.

88. Язык средств массовой информации: учеб. пособ. для вузов / [под ред. М. Н. Володиной]. – Москва: Академич. Проект; Альма Матер, 2008. – 760 с.

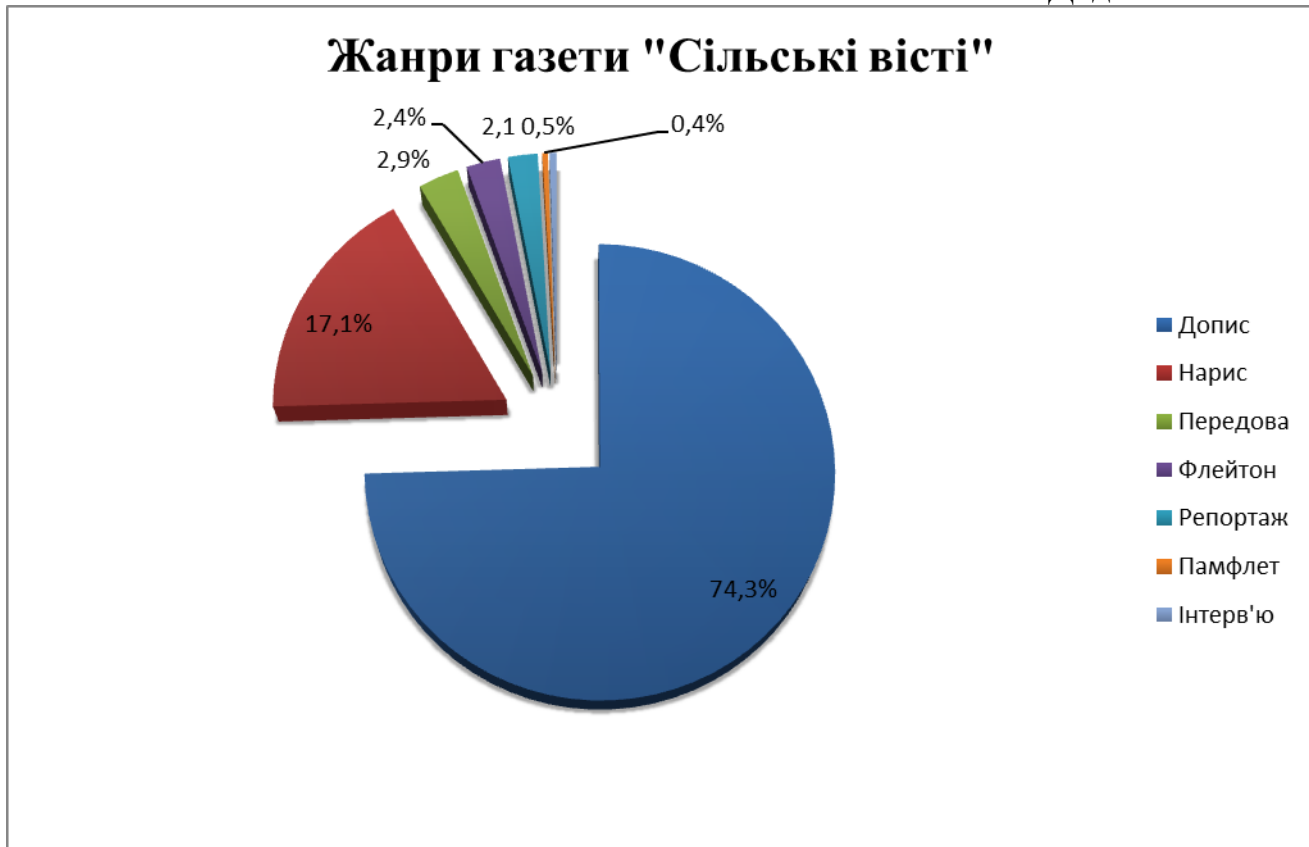
89. Ярмоленко Т. С. Деякі питання стилістики синтаксису / Т. С. Ярмоленко. – Київ: ВПШ при ЦК Компартії України, 1976. – 112 с.

90. Яцимірська М. Медіатекст з погляду сучасної лінгвістичної парадигми / Марія Яцимірська // Зб. праць Науково-дослідного центру періодики. – Львів, 2003. – Вип. 11. – С. 489 – 497.

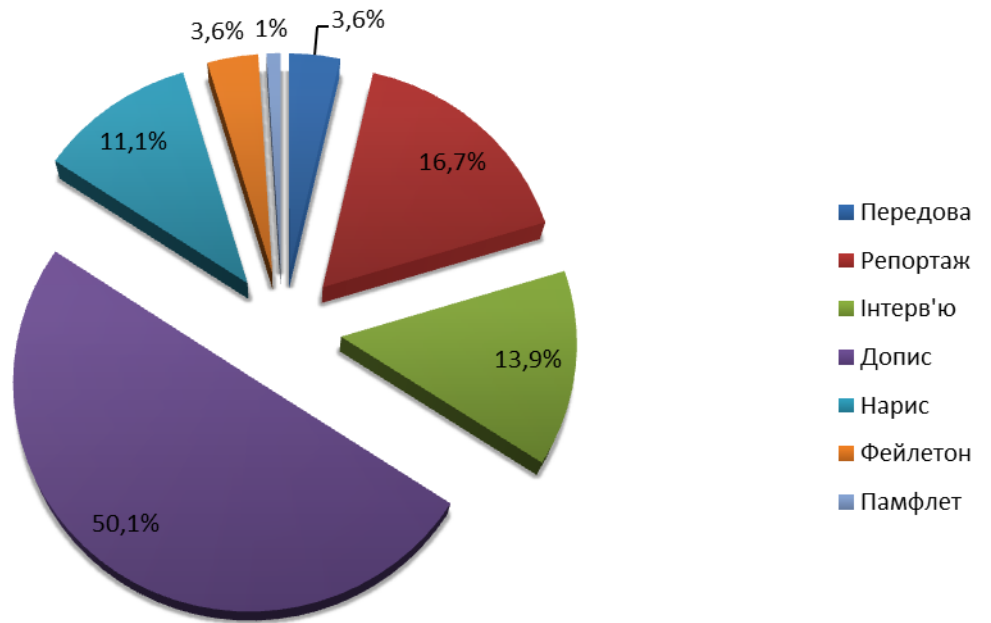
91. Яцимірська М. Г. Культура фахової мови журналіста / Марія Яцимірська. – Львів: ПАІС, 2004. – 332 с.

92. Яцимирская М. Г. Экспрессивные средства языка как факторы повышения эффективности журналистского воздействия: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.01.10 „Журналистика“ / М. Г. Яцимирская. – Київ, 1990. – 17 с.

Додаток 1

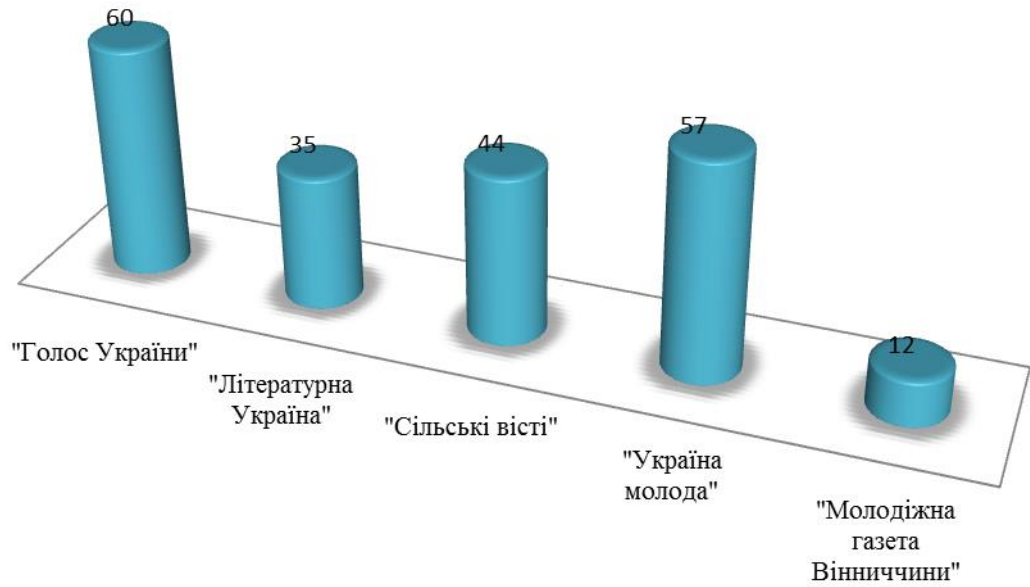

Жанри газети "Україна молода"

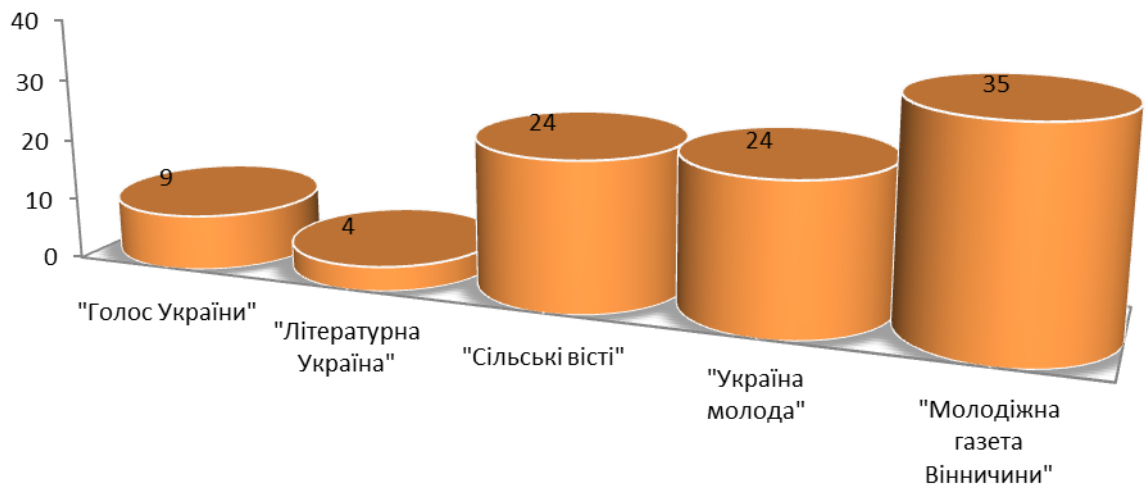
Додаток 2

Безособові речення

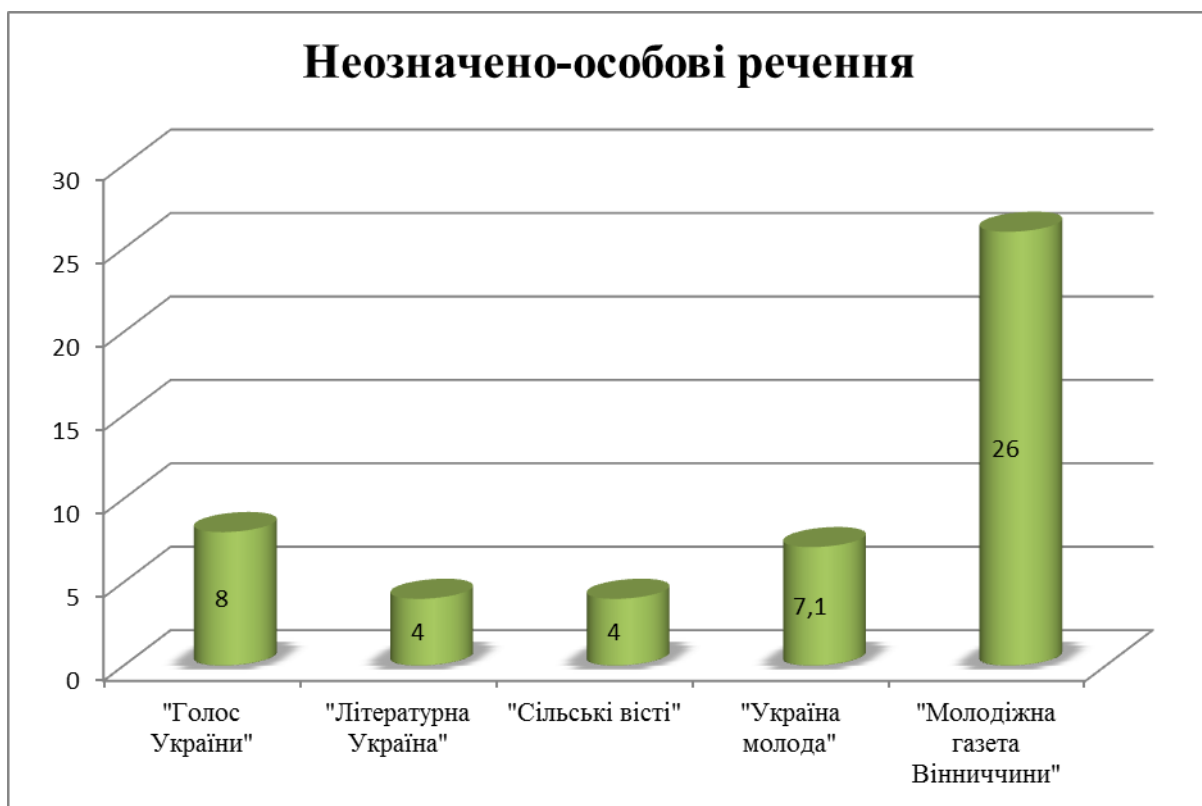

Додаток 3

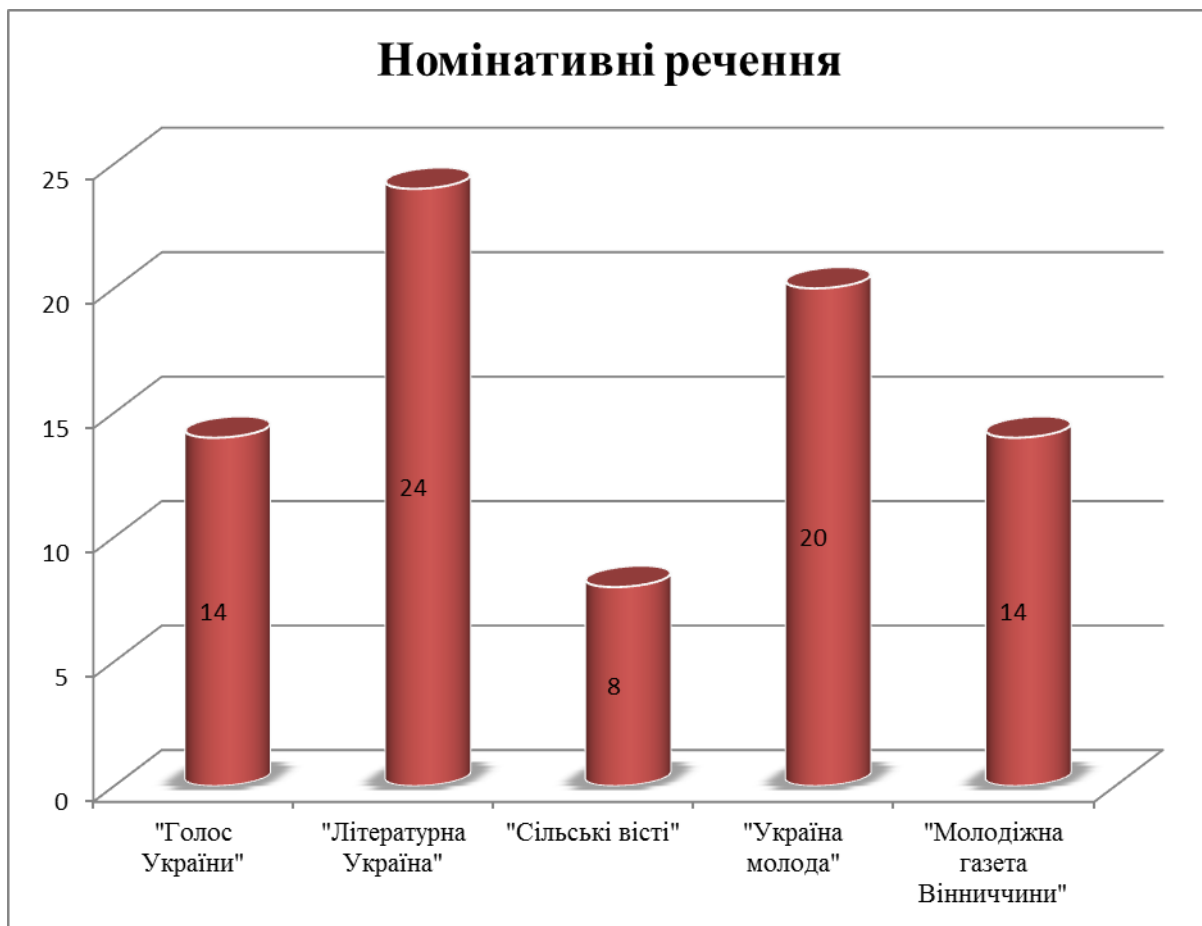
Означено-особові речення

Додаток 4

Додаток 5

Додаток 6

